

ԼԻԹԵԼԵՎԷ

Lithography

ՇԱԲԱԹԵՐԹ
ԱԶԳԱՅԻՆ

ՊՐԿԱՆ ԵՒ ԲԱՐՍԵՐԱՆՆԵՐ

357 ՏԱՐԻ
1905

ԹԻԻ 26 ՅՈՒՆԻՍ. 22

ԽՐԱԳԻՐ-ՏՆՕՐԵՆ
Ա. ՄԱՍՈՒՐԵԱՆ ՈՐԴԻ
ԻԶՄԻՐ

ARMENIAN LITHOGRAPHY

ԲՈՎ ԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՒՐՀԱՆ	Ճերմակ ու Սեւ	657
Ե. Ե. Դ.	Արեգակի Միջոցը	661
ԱՐԵՒԱԿ	Գիտակցութիւն	662
Լ. ՄԵՍՐՈՊ	Թոլսթոյ եւ Գեղարուեստ	667
Մ. Պ. ՉԷՎԻԿԵԱՆ	Սկիզբն 1905 ին Մէջ	671
ՎԱՂԻՆԱԿ	Պօլսոյ Կեանքը (Թղթակց.)	676
	Լրաջաղ	680

Կ. ՊՕԼՍՈՅ

ՄԵՐ ՆՈՐ ԳՈՐԾԱԿԱԼԸ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼԻ նախորդ գործակալ Մեծ. Պետրոս Խաչէրեան խնդրած ըլլալով թողուլ մեր թերթի գործակալութիւնը, պարտաւորեցանք նոյն պաշտօնը յանձնել

ՄԵՍ. ԱՐԻՍ ՖԻՆԱՆՏԵԱՆԻ

Պապ-Ալի ճիմալ Օղլու փողոց Թիւ 20

Ուստի կ'հրաւիրուին թերթի ձեռքէ ծախողները, յրաճրմովաճառք, ծխովաճառք եւ չրավաճառք, գիմելու Արիս Էֆ. Ֆինանտեանի, որմէ պիտի կրնան հայթայթել իրենց փափաքած քանակութեամբ Ալի-Քեմալ Մամուլ

Նշեալէն կ'խնդրուի Մայրաքաղաքի մեր Մեծ. Բաժանորդներէն յիշեալին ընել իրենց բաժանորդագրութեան վճարու մեկը՝ Խմբագրութենէն ստորագրուած ընկալագրերու փոխարէն:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԺԱՄԱՅՈՅՑ

Ժամանակը դրամ է քսած է Անգլիացին է. ճշգրտագույնը առաքինութիւն մ'է: Սակայն բանինէ՛ր այս գեղեցիկ յատկութեամբ օժտուած ըլլալով հանդերձ՝ շատ անգամ իրենց առօրեայ գործերուն յեջ ակամայ վրիպումներ կուենան է. մինչեւ իսկ աղիտաբեր արկածներու զոն կ'երբան, որովհետեւ . . . Որովհետեւ ճշգրտան ըլլալու առաջին պայմանն է այնպիսի **ԺԱՄԱՅՈՅՑ** մը ունենա որ երկվայրկեանական ճշգրտութեամբ բանի:

Բայց ո՛ւր պէտք է գտնել այդ տեսակ ժամացոյց մը: Ժամացոյց ող զնեղ վատագործեամբ կ'ըլլայ է.

ՎԵՅԵՆ ԶՄԻՌՆԵՆԿՄԵՆԻ վաճառատուներ վրտաճողութեան վաճառատուներն է: որ միշտ զոնացուցած է իր յաճախորդները: Դիմեցէ՛ք ուրեմն **ՎԵՅԵՆ ԶՄԻՌՆԵՆԿՄԵՆԻ** ուր պիտի կրնաք գնել

22	դրուշով	շաւ	բանող	Նիխիէ	գրպանի	ժամացոյց մը
35 - 60	»	»	»	Սեւ օֆիսէ	»	»
65 - 100	»	»	»	Արծաթ	»	»
5 ոսկիով	»	»	»	Ոսկի	»	»

Վերջապէս ձոյս զանազանութիւն մը արանց է. կանանց յատուկ ամեն տեսակ ժամացոյցներու, շրթաներու: Ամերիկեան առաջնակարգ պ'ատի ժամացոյցներ՝ 3 մեճիտի, շաբաթ անգամ մը լարուոն երաշխաւորեալ: Նուազարանով է. զարբոյցիչ ժամացոյցներ է. Լ-

Մասնաւորաբար գաւառացի այն ժամագործներն որոնք ուղղակի Եւրոպայէն բերել կուտան իրենց ժամացոյցները, բող նազամ մը դիմեն մեր վաճառատուներ ուր աւելի նպաստաւոր գիներն. ձոյս տեսակներ պիտի գտնեն, վասնզի մեր վաճառատուները ընդարձակ գործառնութեամբ կապուած ըլլալով Եւրոպայի է. Ամերիկայի գործարանաց հետ, կրնայ շատ աւելի ածան գինով ապրանք հայրայրել իր արուեստակիցներուն:

Ժամացոյցի վերաբերեալ ամեն տեսակ գործիներ է. ակնոցներ կը գտնուին: Ժմեն տեսակ ժամացոյցներու յարդարումը կատարեալ երաշխաւորութեամբ կ'կատարուի:

Գաւառներու յաճախորդներէն կ'խնդրուի հետեւեալ հասցէին դիմել.

Իգմիր, Չունա Պետերէն քիւ 14:

ՃԻՒՐԱԿԱՆ ԱՆՏԻ ԴԷՄ ՆԱԽԱԶԳՈՒԳՈՒԹԻՈՒՆ

Ծիրական անտի դեմ նախազգուշութեան միայն ճամբայ մը կայ, այն է մարմինը միշտ կենսական զօրութեամբ պահել որնոր դրութեան կենսական զօրութիւնն, առողջութիւնն և դիմացողան ոյժ տալով կրնայ ըլլալ:

SCOTT'S EMULSION

աշխարհիս մէջ ամենալաւ “ուտելիք—դեղ” է. որ շուտով առողջութիւնը կը վերականգնէ և երակներու մէջ նոր հարուստ արիւն կը տարածէ:

Եթէ կազմութիւնը կատարեալ առողջութեան մէջ չէ և բարակցաւի առաջին նշանները երեան կ'ելլեն. ինչպէս տեղական գունատութիւն, թեթեւ սակայն թելաթար հաղ, գիշերները սաստկացող բարեխառնութիւն և անորժակի կորուստ են. ժամանակ վատնելու չէ, մէկէն Ըսգոթի Բաղադրութիւնն առնելու է. միակ դեղն է որ կրնայ մարդս առողջութեան և զօրութեան վերականգնել և այս եղբայրութիւնը գործնականապէս կը տեսնուի վասնզի հազարաւորներ տեսած են և կը տեսնեն:

ԸՍԳՕԹԻ ԲԱԳԴՐՈՒԹԻՈՒՆ

կատարեալապէս անուշահամ է, անորժակը կենդանացունէ, և մարտդութիւնը կ'աճապարէ: Հիւանդութեան սերմը կը մեղցրեն և շուտով մարմինը կը զաւալէ: Ըսգոթի Բաղադրութիւնը ընդմիշտ այս տեսնուած նշանով վարդագոյն փաթեթի մը մէջ կը դառնուի:

Հիշեալ վրայ ասոր ուշադրութիւն ընել պէտք է:

21

Բոլոր բեղաժողովները և բեղաժամաները իր ծախսին:

ESTABLISHED 1782

PHOENIX ASSURANCE COMPANY L^D OF LONDON

Դրամագլուխ և պահեստի գումար՝ Ա. Ռ. 4,500,000

Տարեկան հատույթ Ա. Ռ. 1,500,000

«Ֆէնիքս» 122 տարիէ ի վեր հիմնուած սոսկ հրդեհի ապահովագրութեան ընկերութիւն մ'է և ցարգ հատուցած և առաւել քան 27,000,000 Ա. Ռ. վնասուց համար:

«Ֆէնիքս» կ'ապահովարէ հրդեհի դէմ շէնք, կարասիք և ապրանք յոյժ նպաստաւոր պայմաններով: Դիմել առ

Լիազօր Ընդհ. Գործակալ Եղմիրի և Գաւառաց

F. BLACKLER

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ՅԵՐԴ ՅԱՐԿ

ԹԻԻ 26

22 ՅՈՒՆԻՍ 1905

ՃԵՐՄԱԿ ՈՒ ՍԵՒ

ՉՈՒՄԱՆԱՐ՝ Կ՛ՈՒՄԱՑՆԵՆ

“**ԱՌՅՍ**” ԿՐՕՆԱԹԵՐԹԻ ՎԵՐՋԻՆ ՁԿՐԴ ԹԻՒՆ մէջ խմբագրական յօդուածի մը Ա. մասը կ’երեւէր, որու մէջ հայ ժողովուրդի իր եկեղեցիէն հետզհետէ ուժացումը կ’մատնանշուէր եւ այդ ուժացման զանազան պատճառները յառաջ կ’բերուէին:

Դժբաղդաբար այդ յառաջ բերուած պատճառները ուղղակի վէրքը չեն մատնանշեր, թէեւ անոնցմէ ոմանք թեթեւ անհոլթիւն մ’ունեցած ըլլան այդ ուժացման հետ:

Այդ պատճառները երկու ընդհանուր եւ որոշ դասակարգերու կրնան բաժնուիլ, դասակարգեր՝ որոց հետ եւ որոց մէջ կրնան ձուլուիլ ուրիշ կարգ մը պարագաներ՝ երկրորդական ու երրորդական՝ որոնք առաջ կուգան այդ երկու սկզբնապատճառներէն:

Առաջին՝ պէտք եղածին պէս՝ մեր մատաղ սերունդին կ’ուսուցուի մեր կրօնի, մեր եկեղեցւոյ, անոր նուիրականութեան հանդէպ մէն մի հայ կոչուած անհատի պարտականութիւնները, անոր նկատմամբ իր ունեւնալիք դիրքը, դերը, սէրը, գուրգուրանքը:

Ո՛չ . . . :

Երկրորդ՝ մեր եկեղեցականութիւնն, ոչ թէ քահանայական դասը միայն, — լաւ որոշենք, — այլ մեր եկեղեցական կոչուած ամբողջ դասակարգը, չափ յիշ ու հազուապիւտ բացառութիւններով, — այս ալ ընկալեալ սովորութեան մը հետեւելու համար կ’ըսեմ, — օրինա-

կելի վարք, հիմնական կրթութիւն, անաղարտ կենցաղ, բրինակելի ուղղամտութիւն, աշխոյժ գործունէութիւն մը ցոյց կուտայ իր հօտին հանդէպ:

Ո՛չ . . . :

Ուրեմն այս խնդիրն երկարօրէն քննել, անոր վրայ ճառասուսել, անոր փաստաբանութիւնը ստանձնել, անոր պատճառները մաղել, վերլուծելու աշխատիլ, անոր համար երկարապատում յօդուածներ քնել, կարժէ՞:

Իմ կարծիքովս չարժեր եւ որքան լակնական ըլլան այս մասին ըսուածներն ու զրուածներն, ոչ միայն աւելի ազդու չ'ըլլան, ոչ միայն կ'կարգացունեն ընթերցողներէ, այլ նաեւ կրնան բուն իսկ իրաց հերկայ վիճակին պատասխանատու նշողներուն վրայ ալ յիշիկ մը ազդել, թէեւ այս մասին ես թերահաւատ մնալ կուզեմ, նկատելով որ ամենէ աւելի անուղղայ դասակարգը մեր եկեղեցականութիւն կոչուածն է եւ ամենէ անխնամ մնացած մասը՝ մեր վարժարանները:

Այսինքն ժողովուրդի մը կենսականութիւն առողջ գլխաւորապէս տարրերն են որ կ'պակսին մեղի:

Բայց որո՞ւ կ'ըսես, ի՞նչ կ'երգես, օգուտն ո՞ւր է, արդիւնքն ո՞ւր: Ոչ թէ 15 այլ եթէ 20 թերթ ալ ունենանք եւ ամէն օր բան մը գրեն այս մասին, դարձեալ օգուտ մը չ'ունենալու:

Թերեւս մրցանակի նորելուկ զրութիւն մը՝ եթէ մէկը ելնէ հաստատէ, մըցանակը շահելու յոյսով քիչ մը մեր եկեղեցականները կարգի մանեն եւ մեր վարժարանները արդիւնաբեր դառնան:

Արդ՝ դառնալով իմ խօսքիս՝ կրկին կ'հարցնեմ, վարժարաններու մէջ մեր մատաղ սերունդի սրտին ու մաքին վրայ ազդելու նպատակաւ եւ տեսակէտով կ'ուսուցուի՞ն մեր կրօնքի համար ունենալիք նուիրական պարտականութիւնները:

Կրօնագիտութեան չոր ու ցամաք դաս մը աւանդելով, եկեղեցական պատմութեան առասպելական դարձուածներուն վրայ պնդելով, Աստուածաշուքի փիլիսոփայական եւ դայթակղական ասացուածքները բացատրելով, Աւետարանի բառական պատմութիւնը սլաոմելով խորհուրդներու եւ ծէսերու մեկնութիւններ տալով չեմ հասկընար կրօնի դասը: Այդ ամենն ընելով մէկտեղ պէտք է որ մեր ազոց գլխուն ու սրտին մէջ տեղաւորեն մեր առ եկեղեցին ունենալիք դուրգութանքը, ապագային հաւատայ կամ ոչ հոն կարգացուածներուն ու երգուածներուն՝ խնդիր չէ, — ահա այս տեղ է ամենէ հիմնական կէտը, որու ուշադրութիւն դարձնող չկայ եւ հասկցող՝ ընա՛ւ:

Այս խնդրոյն հետ առնչութիւն ունի սա պարագան ալ, զոր անցողակի յիշատակել պարտք կ'համարիմ, մեր հայ մանկտին միթէ իր կրթութիւնը, ըլլայ նախնական, կ'ստանա՞յ մեր վարժարաններուն մէջ, դժբաղդաբար ժխտական է ասոր ալ պատասխանն, այն-

պէս որ մեծամասնութիւնը հայ մանկտիւնն օտար հաստատութիւններու կ'ընէ, ուրեմն ինչպէ՞ս օտար չըլլան, անտարբեր չմնան, եւ ուզենք որ երբ մեծնան՝ սիրեն եկեղեցին, — ըլլայ նոյն իսկ անոր արտաքինը, իբր հայ կրօնի զաւակներ:

Այժմ ենթադրենք թէ հայ մանկտիւն իր եկեղեցին ու կրօնը սրբելու պարտականութեան զիտակ դուրս կուզայ զպըտցի սեմէն եւ կ'նետուի կեանքի ասպարէզն: Ամեն օր եւ ամեն կիրակի իր աղօթքն եւ պարտքը իբր յրիստոնեայ ընելու կուզայ եկեղեցին, իբր անհատ կ'ճանչէ իր պարտականութիւններն առ իր հովիւն եւ առ իր եկեղեցական զառակարգը եւ կ'սկսի անթերի կատարել զանոնք:

Ի՞նչ կ'տեսնէ տակաւ սուտակաւ այդ եկեղեցիէն, առաջնորդաբանէն ներս, այնպիսի դէպքեր՝ որոց առջեւ կ'ապշի կ'մնայ, այնպիսի իրողութիւններ՝ որոնք մաքէն անցնելն իսկ մեղք կ'համարէր առաջ, այնպիսի անիրաւութիւններ՝ որոնք իր խղճի անդորրութիւնը կ'ստիպեն, այնպիսի կեղծաւորութիւններ՝ որոնք յուստիարարութեան կ'տանին զինք, այնպիսի շահագիտական ձեռնարկներ՝ որոնք չուկայի հրապարակին վրայ անգամ ներելի չեն համարուիր, այնպիսի թշնամական արարքներ՝ որոնք իր կազմած բարոյականի հիմքը վերելալը կ'տապալեն, այնպիսի քառթիւններ՝ որոնք իր թշնամիին դէմ անգամ չպիտի ուզէր ի գործ դնել, վերջապէս այնպիսի անլուր, անհասկնալի, աներեւակայելի բաներ՝ որոնք իր զըզուանքն եւ վերջ ի վերջոյ իսպառ իր ուժացումը յառաջ պիտի բերէին այն եկեղեցիէն որու պատկանելուն ամօթը զինք պիտի հաւածէր, եւ իբրեւ օտարական մը անոր ծոցն ապրիլ՝ նախագաս պիտի նկատէր եւ իրաւամբ . . .

Արդ՝ ինչպէս ըսինք՝ ենթադրելով որ հայ մանկտիւն իր առ կրօնն ու եկեղեցին սնեցած պարտականութիւններու զիտակցութեամբն՝ երբ այս պայմաններու տակ կ'գտնուի՝ կուճանայ, ի՞նչ կ'ըլլայ ապա ուրեմն այն մանուկն որ այդ պարտականութիւններու զիտակցութիւնը չէ կրցած ունենալ կամ բոլորովին օտար միջավայրերու մէջ ստացած է իր բարոյական զառախարակութեան հիմքը, ներելի եւ բնական չէ՞ որ երբ իր եկեղեցական գասուն շահատակութիւնները տեսնէ, անոր ապիկարութիւնը, անզիտակցութիւնը լիովին ըմբռնէ՝ չուճանայ, չպաղի եւ սառի չափ ալ անաարբեր գտնուի:

Կարճ խօսելով՝ երկու միջոց կայ իբր դարման ներկայ պայմաններուն, նախ՝ վարժարաններու մէջ կրօնի ուսուցման համար լաւ մեթոտներ դնել, որոնք համապատասխանեն 20րդ դարու գիտական հսկայաքայլ յառաջդիմութիւններուն եւ երկրորդ՝ մեր եկեղեցականութեան հեղինակութիւնը բարձրացնելու միջոցներուն վրայ խորշիկ սր բուն իսկ գլխաւոր պատճառը կ'անդիստանայ ժողովուրդի ուժացման:

Եթէ Լոյս կարող է՝ թող այս մասին գրէ ու խօսի, փոխանակ
ուծացման պատճառները փնտռելու, որոնք իրարմէ մի քիչ տարբե-
թեամբ միեւնոյն եղբակացութեան կ'հասնին:

×

Վարդոյրին միւս ծայրն ալ վեր պիտի ելնէ՞, կ'հարցնեն ուսմի-
սկնարկելով իմ նախորդ յօդուածներուս:

Այո՛, պիտի պատասխանենք այդ հետաքրքիրներուն եւ պիտի
աւելցնենք, ոչ միայն միւս ծայրը, այլ ամբողջութեամբ պիտի բա-
նանք եթէ հարկ ըլլայ, պատմելով սիրուն պատմութիւններ, հրա-
տարակելով թղթակցութիւններ, անցքեր, դէպքեր, խօսակցութիւն-
ներ, իրողութիւններ, որպէս զի զո՛հ մնան մեր ընթերցողները եւ
նոսեւ պաշտօնական մարմինները, որպէս զի ամեն ոք իր շրջանա-
կին մէջ տեսնէ ու դատէ, որպէս զի մեր լուսթիւնը նպատակաւոր
չկարծուի, ինչպէս ոմանք՝ այդպէս կարծելու չափ յատուց դացին:

×

Միայն պիտի պահանջենք հետեւեալը:

Բայց նախ իրողութիւնը պարզենք մեր պահանջումն ընելէ առաջ:

Դրեթէ ամիս մ'առաջ, դպրոցի վարչութիւնը յանկարծ կ'որոշէ՝
հազիւ տարեկան հարցաքննութեանց երկու ամիս մնացած՝ գրաւոր
ընդհանուր քննութեան մը ենթարկել վարժարանները: Աչակերտ ու
դասաւորու առանց ո եւ է տեղեկութիւն ունենալու, — կ'երեւի բոլո-
րովին նոր մէթոտ մ'է, — յանկարծ կ'սկսին այս հակամանկավար-
ժական քննութեանց եւ այդ գրաւոր քննութեանց արդիւնքները
կ'որոշուի միշտ ըստ նոր դրութեան, իզմիրի չորս կողմն ցրուել
զանաշան անհատներու, առանց այդ քննական արդիւնքներու հետ
զրկելու ո եւ է ծրագիր, ուղղութիւն եւ առանց ծանօթագրութիւն
մը դնելու անոնց մէջ՝ թէ քանի՞ տարեկան են այդ քննութիւնը
տուող աշակերտները եւ թէ քանի՞ տարիէ ի վեր սկսած են այդ
ուսումը, լեզուն կամ գիտութիւնը:

Իբր քննիչ որոշուած անհատներէ ոմանք նոյնութեամբ կ'վերա-
դարձնեն իրենց զրկուած թղթի դէզերը, ուրիշներ համակերպու-
թեամբ մը քանի մը տեղեկութիւններ կուզեն իրենց ընելիքին
վրայ եւ վերջապէս քննիչները կ'զրկեն իրենց տեղեկագիրները:

Արդ՝ կ'առաջարկեմ որ զանազան անձերէ հասած այդ տեղեկա-
գիրները հրատարակութեան տրուին կամ փափաքողներու տրամա-
դրութեան տակ դրուին, իսկ եթէ ոչ այս եւ ոչ այն կարելի է,
կ'առաջարկեմ Ազգ. Բաղաքական Ժողովին որ այդ հասած տեղե-
կագիրները պահանջէ վարժարանաց տեսչութենէն եւ իր մասնա-
ւոր քննութեան եւ ուսումնասիրութեան ենթարկէ զանոնք, այս՝
ոչ միայն իր իրաւունքն այլ նաեւ պարտքն է:

ՆՈՒՐԱԶՆ

ԱՐԵՎԱԿԻ ՄԻՓՈՍԸ

(ԱՆԴՐԵԱՆ ԿԱԶՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ)

Խոր ֆարայրի մեջ արգիշուած
Կը հեծէին մարդիկ ամեն,
Ու վախճալով Արեւն՝ որ օր մը յանկարծ
Դուռն զան անոնք մե՛կ անգամեն,
Մաշակայե՛րը դուռ իբրեւ պահապան՝
Դրանն առջեւ կանգուն հըսկեղ անխափան:
Դիշեր մը սախան
Աղ խոշոր հըսկայն
Պաշտօնավայրեն
Հեռանալով անփութօրեն՝
Զը կըրցաւ դառնալ՝ խոտորեղով ձախ ու աջ՝
Իր տեղն, Արեւու ծագումեն առաջ:
Այն օր արեւուն ցոյժերն առաջին
Անձաւեն ներս ծագեցին,
Ու զիցան մարդիկ
Թե ի՛նչ կերպ բան էր յոյսն այն քաղաքիկ:
Եւ այնուհետեւ ա՛յ փափաքեցան
Վայելեղ միշտ գայն:
Արեւն ի գայրուց
Իր մե՛կ նայուածքով Հըսկան ֆարացուց,
Որ դեռ այսօր
Կը տեսնուի Բօղա ժայռին մեջ հըզօր:
Այսպէս քեւ մարդիկ բոլոր
Ազատեցան այդ Հըսկայէն անաւոր,
Բայց զիշեր ասէն
Հազիւ ֆարայրեն
Համարձակ կ'ելլեն,
Այնքան էր մեծ իրենց երկիւղն արեւեն:
Իսկ անոնք՝ որ յանդըգնեցան
Յերեկը գալ երեւան,
Կըսեցան ֆար,
Կամ անասն և եղան կամ ծառ:
Անոնց մեջէն Վագուռնիոնս
Հարուս իշխանին քարեկամն ազնիւ՝
Որ մարդոց անքիւ
Պէտէ էր գերակայ՝
Փոխուեցաւ հե՛ք ծիծառնի,
Ու այդ թռչունն իր ողբերով գարնայնի

Կը յայտնէ վիշտն անբաւ՝
Ձոր ինքն ըզգաց այդ բաժանման պատճառաւ:
Վազուռնիոնա ինքն իսկ զըլիսովին
Ձոհ զընաց սիրոյն իր բարեկամին,
Ուզելով երբաշ միանալ անո՛ր՝
Որ կը կանչէր զինքն ամեն օր:
Հէտ իր կիներուն ու զաւակներուն
Երբ եշաւ այրեն՝ փառացաւ իսկոյն:
Կիներն եղան հոտաւէտ ծառ ու ծաղիկ,
Իսկ դայօ դայօ (1) ճըչող իր որդիք
Փոխուեցան գորտի, որ ցարդ իսկ, այո՛,
Ողորմ կը կըռչեն միշտ դայօ դայօ:
Յեռոյ մարդիկ միջոց զքսան ապախեն
Ըզգուշանալու արեւուն շողփեն,
Ու սրփալուեցան
Կողիներու մեջ ցիր ու ցան՝
Եւ զի չըկայի՛ն այն օրեն ի վեր
Երկրի վըրայ ապրող կիներ,
Անուշահոտ ծառքն՝ որ երբեմն եին կին՝
Ծընունդ տրին
Մըրջիւններուն ընտանի,
Որով եղան օրիորդներ գեղականի:

Ե. Ս. Դ.

ԳԻՏԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

... Խմբագիր

Նկատելով թէ եկած ըլլար ժամանակը՝ երբ մեր զրականութեանէն վտարելով աւանդական պահպանողական սովորութիւնը՝ թարգմանն ընէինք զայն Արեւմուտքի քաղաքակրթութիւնը յատկանշող զիտական ու իմաստասիրական ծանօթութեանց, այլեւս անդիմադրելի կը դառնար Ձեր «Մամուլ»ին աշխատկից մը ու մեր համայնքին մտաւորականութեան ստորա մը ըլլալու բաղձանքս:

Դանի մը տարիներէ ի վեր անխոնջ ու լուռ աշխատութեամբ, կարողութեանս չափով, կ'ուսանիմ Արեւմուտքի խորհողութիւնը: Spenserն է որ ամենէն շատ հիացուցած է զիս, որուն միտքը նրա շալիք մըն է ինքնին, ու հաւատարիմ ներկայացուցիչը՝ համաշխարհային իմաստասիրութեան: Ասոր ու ասոր նման տիեզերական մտքերու հեղինակութիւններն էին որ Ձեր արդէն այնքան ժողովրդականութիւն չհաճօ ու սիրուած թերթին միջոցաւ ներկայացընել կ'ուզէի մեր ուսանողութեան: Վստահ ըլլալով այս մտածումներու դատարարակիչ գերին:

(1) Մայրիկ, մայրիկ:

Ըստ իս՝ համայնքի մը մտաւորականութեանը օգտակար ուղղութիւն մը տալը, իրեն անմիջական շարժառիթ ունեցող ու հրապարակ նետուող գրական աշխատաստի մը առնելիք առաջին քայլը իր ծրագրած ուղղութեանը համար ընդունակ առաջադէպ մը պատրաստելն էր, որը կրնար ապահովուիլ տիրող հիւանդ գաղափարներուն ու աշխատեցած ճաշակներուն տեղի տալովը միայն։ Ուրեմն, տրամաբանական այս ընթացքին հետեւելու համար էր որ յարմար դատեցինք Մաքս Նորտաուի նախապատրաստած փաստերով յարձակիլ մեր մէջ տիրական դարձած արդի զարադուլութեանց վերայ, փորձառական ու հոգեբանական անհերքելի սկզբունքներով տալալիլ մեր արդի ճաշակը, գրական այն մեթոտը՝ որ արձագանքն եղած է Արեւմտեան ախտաւարակ գրականութեան։ Ասոր համար էր որ առաջին կարիւրը պարտականութիւնս պիտի սեպէի ընդհանուր աշխատելու մը ուսումնասիրութեանս առարկայ ընել եւ ասով պատրաստել հիասթափ մաքերը մտաւորական վերածնութեան։

Մաքս Նորտաուի նախադասութիւնները մաթեմատիկական ֆօռմիւլներու պէս կրճատուելու անընդունակ են, կարելի չէ բառ մը վերցնել առանց խտրելն իմաստը միջոցներու, ուստի մեր այս թարգմանութեանց մէջ շատ մը պարբերութիւններու երկարութիւնը երեւութական պէտք էր նկատուիլ սոսկ։

Սիրելի Տէ՛ր, եթէ այս թարգմանութիւնը լոյս տեսնէր՝ կը խոստանայի իր հեղինակին «Աշխատեում» անուն գործին պարունակութիւնը խրկել Զեղ յաջորդաբար, որուն օգտակարութիւնը անժըխտելի պիտի ըլլար մեր ուսանող մանաւանդ զրազէտ դասակարգին համար, ուղեցոյց պիտի ըլլար օտար հեղինակներու ընտրութեան մասին, Նոր սերունդը անգիտակցաբար կը միտի դէպի աշխատեում մաքերը, խաբուելով անոնց չլացուցիչ ու մոգիչ աճպարարութիւններէն, առանց անոնց իսկական արժանիքը հասկնալու։ Ուրեմն, լուրջ ազդարարութիւն մը պիտի ըլլար, Մաքս Նորտաուի այս ուսումնասիրութիւնը, մեր ընթերցասէր հասարակութեան համար՝ զգուշանալու աշխատեում ու կոտմանիչ գրականութեան։

Մեր այս թարգմանութիւնը խաբիսի մը պիտի ըլլար մեր յաջորդ թարգմանութեանց համար, որոնց մէջ պիտի պարզէինք աշխատեում մաքի մը անխուսափելի ախտանիշները ու յետոյ, յաջորդաբար, այս ախտանիշներուն՝ արդի ընկերական կարգ մը երեւոյթներուն մէջ յայտնութիւնը։ Պիտի ուսումնասիրէինք Զօլայի, Թօլսթօյի, Իպսէնի, Նիչէի զրականութիւնները ու պիտի հաստատէինք անոնց աշխատեումը՝ հաստատ հիմերու վրայ յենլով։ Մեր գրական հրապարակին վրայ այսպիսի ախտութեան մը երեւումը անհամեմատօրէն աւելի օգտակար պիտի ըլլար քան մեղկացուցիչ վիպասանութիւնը՝ որուն անելանելի նկուղներուն մէջ կը սլքտայ մեր արդի ուսանողութիւնը։

ԱՐԵՒԱԿ

Մարդկային «ես»ին աշխատեումը վերլուծող ամենէն ձեռնհաս հեղինակներն եղած են Սէզար Լոմպրոզօ եւ Մաքս Նորտաու։ Այս մեծ հոգեբանները հոգեբանական ու բնախօսական հաստատ հիմերու յենլով գտած են աշխատեումի, սկզբնական քիփէն հիւանդ զարադուլութեան, բնորոշիչ ախտանիշները։ Մաքս Նորտաու «Աշխատեում» անուն իր գործին մէջ կ'ուսումնասիրէ արդի Միտսիքը, Սէմպօլիս-

թը, Բնապաշտը ու այլասերութիւնը զժառանգողները կը յորջորջէ աստիճանը: Թօլսթոյ, Նիշչէ, Լպսըն ու Զօլա ակառաքարակ հոգիներն են, անոնց հանճարի պոքը կարծուած սառուար հասարակները սոսկ անկապակից յայտնութիւններն են իրենց խելագար ու միմազնած հոգիներուն:

Մաքս Նորտաու իր եղբակացութիւններուն վաւերական հանգամանք մը տալու համար անհրաժեշտ կը դնէ նախ «ես»ին առողջ գիտակցութեան բնախօսութիւնը ներկայացնելու եւ յետոյ ասիական փափանիչ մը ընելու: Իր բազմապատկութիւններուն մէջ, Մենք ալ յարմար դատեցինք այս տրամաբանական ընթացքին հետեւելով խնդիրը իր ամբողջութեանը մէջ ներկայացնելու մեր ընթերցողներուն, որուն հրահանգիչ ազդեցութիւնը անվրէպ պիտի ըլլար:

Մաքս Նորտաու կ'ընդունի թէ «ես»ը ուղղապէս կրնայ գիտնալ իր յօրինուածքին մէջ պատահող փոփոխումները միայն: Եթէ, ասոր հակառակ, կ'ըսէ «մեզ շրջապատող արտաքին աշխարհի մէկ պատկերը կրնանք կազմել մեր մէջ ծաղում աւանդ իմացողութիւններէն՝ ասոր ալ պատճառն այն է որ մեր յօրինուածքին մէջ մեր իմացած փոփոխումներուն հետքը բռնելով անկէ դուրս դառնուած պատճառներուն կ'երթանք ու մեր գործարանատրութեանը մէջ պատահած փոփոխումներուն զօրութենէն ու բնութենէն՝ իրենց պատճառ եղող արտաքին զէպքերուն զօրութեանն ու բնութեանը նկատմամբ եղբակացութիւններու կը յանգինք:»

«Ընդհանրապէս ինչպէ՛ս կուգանք սա եղբակացութեան թէ արտաքին բան մը կայ եւ թէ մեր յօրինուածքին մէջ մեր իմացած փոփոխումները կրնան ունենալ պատճառներ՝ որոնք բուն ինքն մեր յօրինուածքին մէջ չեն, խնդիր մըն է որուն վրայ ընազանցութիւնը դարեւ ի վեր իր գլուխը յոգնեցուցած է: Այնքան անզոհացուցիչ եղած է անոր գտած պատասխանը որ այս դժուարութեան իսպառ վախճան մը տալու համար պարզապէս բուն խնդիրը միտած ու ցատկած է սա եղբակացութեան թէ՛ «ես»ը արտաքին աշխարհի մը՝ իրապէս «ոչ-ես»ի մը ծանօթութիւնը չունի եւ չկրնար ունենալ, քանզի արտաքին աշխարհ չիկայ բնա՛ւ: Թէ մեր «անդր-մտային» իրականութիւն կուգածը՝ մեր մտաց մէկ ստեղծումն ըլլալով՝ մեր մտքին մէջ միայն գոյութիւն ունի, իրը ներկայացում (présentation) մը եւ չէ թէ մեր «ես»էն դուրս իրականութիւն մը:

Մարդկային մտքին վրայ բառի մը ձայնին յատկանշական եղող քնաբեր ներգործութիւնը իրողութիւն մըն է թէ այս ամբողջովին անիմատ շաղակրատութիւնը, սահուն, ճարպիկ դասաւորուած եւ իտե՛սլապաշտութեան փիլիսոփայական գրութիւնը կաղմած այս բանաբանաւորութեանը վրե՛թ ութ սերունդ դոհացուցած է ներհուն բնազանցները՝ Պրըքըլէին Ֆիլսթէ, Շէլլինկ ու Հէկէլ: Այս իմաստունները յաղթականի մը յոխորտանքով կրկնեցին «ոչ-ես»ին անգոյու-

թիւնը եւ օր մ'իսկ չի խոտովեցան թէ իրենց բոլոր գործերուն, իրենց մեծաշօնիդ պոռոտաբանութեանցը մէջ իրենք իրենց հակասեցին միշտ թէ ցկեանս ինքզինքնին նուիրեցին բացարձակապէս անհիմն ձեռնարկութիւններու յարատեւ ընթացքին, եթէ չիկար արտաքին առարկայական աշխարհ մը եւ թէ ուրեմն բուն իսկ իրենք ճանչցան իրենց զրութեան սուտ ու պատիր, իմաստէ զուրկ մանկական խաղ մը ըլլալը, Ու այս իմաստուն բարբառնջողներու ամենէն տրամաբանականը, Պիշենի Պրքըլի, նոյն իսկ չղիտեց թէ ի վերջոյ ձեռք բերած չէր, մինչ իսկ հասարակաց ըմբռնումով՝ ամբողջական հրաժարութիւն գնդից ալ, ծանօթութեան հիմնական հարցին համար իր վնասած պատասխանը, որովհետեւ ճշմարիտ էր թէ անոր վարդապետական խտեւապաշտութիւնը կը ժխտէր արտաքին աշխարհի իրականութիւնը, այլ սակայն կ'ընդունէր, սնտոխ անխորհրդութեամբ մը իրմէ, Պէքըլիէն, դուրս ուրիշ մտքերու, մինչ իսկ տիեզերական մտքի մը իրականութիւնը:

Այսպէս, ուրիմն, մինչ իսկ անոր համեմատ «ես»ը չէր անկել, տակաւին «ես»էն դուրս բան մը, «ոչ-ես» մը, արտաքին աշխարհ մը կար, եթէ միայն անխիթական հոգիներու կերպրանքին ներքեւ իսկ ըլլար, Ասիկա սակայն կը յարուցանէ սա հարցը թէ, Պէքըլի «ես»ը ինչպէ՞ս կ'ըմբռնէ իրմէ դուրս բանի մը, «ոչ-ես»ի մը գոյութիւնը: Այս էր պատասխան մը պահանջող կարեւոր հարցը, իսկ հակառակ անոր բներեւոյթներու ամբողջ աշխարհը նուիրադրած ելուն՝ Պէքըլի խտեւապաշտութիւնը, իր յաջորդներուն ամէն մէկունին նման, չի կրցաւ առաջ պատասխան մը:

Բնազանցութիւնը անկաբող է այս հարցին պատասխան մը զըտնել, քանզի այս վերջինը, ինչպէ՞ս որ բացատրուած է առաջինով, պատասխանի մը անընդունակ է: Գիտական հոգեբանութիւնը — հոգեբանախօսութիւն սակայն չի հանդիպիր նոյն խոչնդոտներուն, որովհետեւ ասիկա իրեն խորիմիս չառնէր չափահասին կատարելագործուած «ես»ը, մեկին կերպով ինքնաղիտակ, ինքզինքը յստակօրէն «ոչ-ես»ին, ամբողջ արտաքին աշխարհին հակադիր զգացող «ես»ը, այլ՝ դէպի ետ, կեանքի սկզբնաւորութեանը կը դառնայ, հետազօտելով անոր կազմուելու եղանակը ու այն ատեն կը գտնէ թէ այնպիսի առեւն մը՝ երբ «ոչ-ես»ի մը գոյութեան զաղափարը իրապէս անմեկնելի պիտի ըլլար՝ այս զաղափարը արդեամբ բացարձակապէս անգոյ էր, իսկ երբ անոր կը հանդիպինք՝ «ես»ը արդէն ունեցած է վորձաութիւններ, որոնք կատարելապէս կը լուսաբանեն թէ ինչպէ՞ս ան կրնար ու պէտք էր համարել «ոչ-ես»ի մը զաղափարին կազմութեանը:

Կրնանք ենթադրել թէ դիտակցութիւնը աստիճանաւ մը տարաչահութիւն (protoplasmie) արտաքին աշխարհի ազդեցութեան հանդէպ ունեցած ամեն մէկ հակազդեցութեան երեւոյթին յարակից է, հա-

կազդեցութիւն մը՝ որ ապրող նիւթին հիմնական մէկ յատկութիւնն է։ Ամենապարզ, միաբջիջ (unicellular) ապրող գործարանաւորութիւններն իսկ ակներեւ մտադրութիւնով ու մասնաւոր կեդրոններէ կը շարժին դէպի որոշ նպատակակէտներ, իրարմէ կը զանազանին կերակուրը ու սնունդի անյարմար նիւթերը, այսպէս տոնք տեսակ մը կամք ու դատողութիւն ունին՝ որոնք զիտակցութեան յայտարար նշաններն են անխուսափելիօրէն։ Թէ ինչ կրնայ ըլլալ՝ մինչ իսկ դեռ ջղաբջիջներու չի տարբերացած (undifferentiated) արարչահիւթին մէջ տեղաւորուած այս գիտակցութեան բնութիւնը՝ մարդկային մտքին համար որոշ գաղափար մը կաշմելու անկարելի հարց մըն է։ Մինակ բանը որ կրնանք ենթադրել որ եւ է ստուգութեամբ, այն է թէ՝ միաբջիջ գործարանաւորութեան մը աղօտ (crepuscular) գիտակցութեանը մէջ՝ «ես»-ի մը ու ասոր հակադիր «ոչ-ես»-ի մը ճանաչումը գոյութիւն չունի։ Բջիջը փոփոխումներ կ'զգայ իր մէջը որոնք ուրիշ փոփոխումներ կը գրգռեն, կենսա-տարրաբանական ու կենսա-մեքենական հաստատ օրէնքներու համեմատ, նա կ'ընդունի տպաւորութիւն մը՝ որուն շարժումով մը կը համապատասխանէ, թեեւ այդ տպաւորութեան ստուգապէս արտաքին աշխարհէ մը ազդուած ըլլալուն ու իր շարժման՝ արտաքին աշխարհի մը ընթացքին հանդէպ հակազդեցութիւն մը ըլլալուն գաղափարը չունի։

Նոյն իսկ բարձր դասու կենդանեաց մէջ, որոնք յոյժ յառաջացած են տարբերացման տեսակէտով, «ես»-ին, յատկապէս խօսելով, գիտակցութիւնը աննշմարելի է։ Ինչպէ՞ս կրնայ, ծովաստղի մը ճառագայթը, խողովակաւորի մը, boiryllusի մը, կրկնակենդանիի (diplozoon) մը կէսը, actiniaի մը կամ բստային ուրիշ պողիպոթի մը (սողովակը, ճանչնալ ինքզինքը իբր անջատ «ես» մը, քանի որ թէեւ կենդանի մըն է այն՝ սակայն միեւնոյն ատեն մէկ մասն է նաեւ բաղադրեալ կենդանիի մը, կենդանիներու գաղթախումբի մը, եւ պէտք է իմանայ ուղղակի իրեն եկող՝ ինչպէս նաեւ այն տպաւորութիւնները՝ որոնք կուգան նոյն գաղթախումբին մէկ անհատէն։ Կամ կրնա՞ն կարգ մը ճճիներ, Eunicesի տեսակին շատերը, ունենալ իրենց «ես»-ին գաղափարը, երբ անոնք ո՛չ կ'զգան եւ ո՛չ իսկ կը ճանչնան բուն իսկ իրենց մարմնոյն մասերը, իբր բաղկացուցիչ մասեր՝ իրենց անհատականութեան ու կ'սկսին իրենց պոչն ուտել, երբ պատահաբար պարուրուին ու բերաններուն դիմացն ըլլայ այն։

(Մնացեալն յաջորդով)

ՄԱՔՍ ՆՈՐՏԱՌՈՒ

ԹՕԼՍԹՈՅ ԵՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵԱՏԸ

Թ

Թատրոն հասած միջոցիս, ինչ որ է Թօլսթոյ, ահագին սրահին մէջ բազմութիւնը խոնուած էր արդէն: Հոն էին աղնուապիտակահոտութեան եւ վաճառական դասակարգին ծաղիկը, ինչպէս նաեւ գիտուններ եւ ամէն աստիճանէ սլաշածնաստարներ: Մեծամասնութիւնը գրքոյկներ ունէր ձեռքը, ջանալով անոր իմաստին թափանցել: Արուեստասէրները, որոնց մէջ տարիքոտներ ալ կային, օթերին երաժշտական հասուածներուն կը հնաեւէին: Երեւոյթէն դատելով այս ներկայացումը տեսակ մը յայտնութիւն էր:

Ուշ հասած էր ինծի ըսին որ ներկայացումին ծայր տուող կարճ մենախօսութիւնը շատ կարեւոր չէր: Բեմին վրայ, յարդարանքին մէջտեղը որ ժայտին մէջ փորուած քարայր մը կը ներկայացնէր, դերասան մը կար նստած սալի նմանող ստարիկայի մը առջեւ պնդողովարարէ հազած եւ ուսերը դադանի մը մորթովը ծածկուած: Կեղծամ եւ մօրուք դրած էր, իր ճերմակ, խնամուած ձեռքերը բնուէին յիշեցներ զործաւորի մը ձեռքերը, համարձակ ձեւերը, կարկառուն փորը եւ մկաններու բացակայութիւնը դիւրաւ կը մասնէին դերասանը: Մութնով մը, որ բնաւ չէր նմաներ այդ գործիքին, կը ծեծէր — ինչպէս երէք ծեծուած չէ, ոչ նուազ երեւակայածին սուր մը: Միւսնոյն ժամանակ բերանը այլանդակօրէն բացած կերպէր անանկ խօսքեր զորս անկարելի էր հասկնալ: Նուազախումբին բաղմաթիւ գործիքները դերասանին արտաբերած տարօրինակ ձայներուն կընկերանային:

Գրկոյթէն կարելի էր հասկնալ թէ երգողը կը ներկայացնէր այդ քարայրը բնակող ամենադուր պարիկ մը որ իր մեծցուցած Սիկֆրիտին համար սուր մը դարբնելու վրայ էր: Նոյնպէս կարելի էր գուշակել թէ պարիկ մըն էր ան, որովհետեւ դերասանը կազալով կը քալէր:

Այս պարիկը երկարօրէն երգեց կամ լաւ եւս է ըսել պոռաց, բերանը միշտ այլանդակօրէն բացած: Միւսնոյն ժամանակ նուազախումբն ալ իր կողմէն կարտաբերէր անհեթեթ ձայներ, անհեռւանը սկզբնաւորութիւններ: Գրկոյթէն կարելի էր հասկնալ թէ պարիկը ինքնիրենը պատմութիւնը կընէր մատանի մը զոր հրէշ մը յափշտակած էր, եւ թէ ինք, իր կարգին կուգէր Սիկֆրիտի բաղնիկին միջոցովը անոր տիրանալ, Սիկֆրիտ լաւ սուրի մը պէտք ունէր եւ պարիկը զայն դարբնելու գրադած էր:

Այս բաւական երկարած մենախօսութիւնէն կամ երգէն ետք, նուազախումբը ուրիշ ձայներ, նորէն անհետեւանք, սկզբնաւորութիւններ լսելի կընէ, ուրիշ դերասան մը կը յայտնուի զաւարափող

մը մէջքին կապած Այս վերջինը արջի ծպտումով եւ չորս թաթերուն վրայ քալող մարդու մը կ'առաջնորդէ։ Առաջնորդը պարիկ — դարբինին վրայ կարծակէ արջը, պարիկը խոյս կուտայ, կաղալը մոռնալով այս անգամ Մարդկային կերպարանքով դերասանը կը ներկայացնէ հերոսը, նոյն ինքն Սիկֆրիտը։ Անիկա իր մուտքը գործածած վարկեանէն իսկ, նուագախումբէն լսուած ձայները կերեւայ որ Սիկֆրիտի նկարագիրը բացայայտել կուզին. աս՝ Սիկֆրիտի *Leitmotiv*ն է որ ամէն անոր մուտք գործելուն կը կրկնուի, որովհետեւ ամէն դերակատար իր *Leitmotiv*ը ունի որ լսելի կ'ըլլայ խնդրոյ առարկայ եղած դերակատարին ամէն անգամ յայտնուելուն, նոյն իսկ իր անունին ամէն մէկ յիշուելուն Աւելին կայ, ամէն առարկայ իր *Leitmotiv*ը ունի, մասնին, սաղաւարտը, խնձորը, կրակը, աղեղը, սուրը, ջուրը, եւ։

Գալարափողով դերասանը պարիկին չափ անքնականօրէն բերանը կը բռնայ եւ երկա՛ր կը պօռայ, այսինքն կերդէ կարգ մը խօսքեր եւ պարիկը՝ Միմ — աս է անունը — նոյն կերպով կը պատասխանէ։ Այս խօսակցութեան իմաստը, զոր կարելի չէ առանց գրքոյկին օգնութեանը հասկնալ, սա է որ Սիկֆրիտ պարիկին ձեռքով մեծցած է, եւ թէ, հետեւաբար, կատէ եւ կուզէ սպաննել զայն։ Պարիկը աղէկ դարբնած է Սիկֆրիտի սուրը, բայց այս վերջինը դո՛հ չէ։ Այս խօսակցութեան յատկացուած տասը էջերէն որոնք կէս ժամ կը գրաւեն բեմին վրայ, կը հասկցուի որ Սիկֆրիտի մայրը զայն անտառին մէջ աշխարհ բերած է, իր հօրը վրայ սա չափ մը մինակ կը գիտցուի որ սուր մը ունէր ան որ կոտորեցաւ եւ որուն կոտորները Միմի ձեռքն են, ինչպէս նաեւ կարելի է հասկնալ թէ Սիկֆրիտ բանէ մըն ալ չվախնար եւ անտառէն դուրս ելլալ կուզէ, բայց Միմ չուզեր զայն թողուլ։

Այս երաժշտական խօսակցութեան միջոցին անձերու եւ իրերու *Leitmotiv*ները—հայրը, սուրը եւ—հաւատարմաբար կը յայտնուին։

Եւ ահա նոր ձայներ լսելի կ'ըլլան. Վօդան աստուածին *Leitmotiv*ն է։ Ուխտաւոր մը կը յայտնուի, Վօդան աստուածն է, Կեղծամով եւ աղեղով ա՛ն ալ ձախաւէր դիրք մը կը բռնէ եւ Միմի կը պատմէ ինչ որ այս վերջինը չանդիտանար արդէն, բայց ինչ որ պէտք ունի հանդիսականներուն ծանօթացնելու։ Եւ իր պատմութիւնը պարզ չէ, ամբողջովին կազմուած է հանելուկներով, զորս չեա գիտեր ինչու կառաջարկէ, ամեն անգամուն իր գլուխը զրաւի դնելով, միեւնոյն ժամանակ ուխտաւորը գետինը կը ձեծէ աղեղովը, ու ամեն անգամուն կրակը դուրս կը ժայթքէ եւ նուագախումբէն լսելի կ'ըլլան աղեղին ու կրակին *Leitmotiv*ները։ Արդէն խօսակցութեան կրկնութեանց երաժշտութիւն մը որուն մէջ յարատեւօրէն եւ արուեստական կերպով խնդրոյ առարկայ եղած իրերուն եւ անձերուն «*notifs*»-ները կը միաւորին եւ աս՝ ամենապարզամիտ միջոցներով սարսափ

աշդող բաները բացատրուած են թաւ ձայներով, զուարթները ոստոստուն ձայներով, և:

Այս առեղծուածներուն նպատակն է հասկցնել հանդիսականներուն թէ ով էին Նիպէլունկները, հրէշը, աստուածը, եւ թէ ինչ անցած դարձած էր տակէ առաջ: Այս նոր խօսակցութիւնն ալ բաւական երկար կը տեւէ բեմին վրայ, եւ ութը էջեր կը գրաւէ զըրթոյկին մէջ: Յետոյ, ուխտաւորը կը մեկնի, Սիկֆրիտ կը վերադառնայ եւ Միմի հետ տասներեք երեսնոց խօսակցութեան մը կը բռնուի: Ոչ իսկ միակ *mélodie* մը, հապա *Leitmotive*ներու խառնակութիւն մը: Միմ կուգէ Սիկֆրիտի սորվեցնել թէ ինչ է վախը, որովհետեւ ան, վախին ինչ ըլլալը չգիտեր: Խօսակցութիւնը լմնալուն Սիկֆրիտ կը յափշտակէ ուրիշն կտորուանքը ներկայացնող մասերը, կրակին մէջ կը մխէ զանոնք, կը կարմրցնէ, կը դարբնէ եւ կ'երգէ. «Հէահօ, հէահօ, հօհօ, հօհօ, հօհօ, հօհօ, հօհօ, հօհօ, հօհօ, հօհօ, հօհօ, հօհօ, հօհօ»): Եւ առաջին արարուածը կը լմնայ:

Այնչափ անիրական, այնչափ տխուր էին այս ամէնը որ մինչեւ վերջը նստած մնալու եւ չհեռանալու համար շատ բան քաշեցի: Բայց բարեկամներս խնդրեցին որ մնամ, ապահովցնելով զիս թէ կարելի էր այս առաջին տեսարանին վրայէն դատել ամբողջ գործը եւ թէ երկրորդը աւելի լաւ պիտի ըլլար:

Իմ մասիս, խնդրը լուծուած էր: Վակաների *opéra*ին արժանիքին վրայ այնչափ որոշ գաղափար կրցեր էի կազմել որքան բարեկնոջ վէպին արժանիքին վրայ, երբ ան ինծի կաշդաց հերարձակ կոյսին եւ երկու կողմը ձեռմակ շուներ կեցած հերոսին միջեւ տեղի ունեցած տեսարանը⁽¹⁾: Տեսած տեսարաններուս պէս բաներ — որոնք գեղեցկագիտական զգացումը այնքան խորապէս կը վերաւորէին — երեւակայելու կարող հեղինակէ մը ուրիշ բան սպասել աւելորդ էր: Կարելի էր առաջուց վճռել թէ ինչ ալ զրէր դէշ պիտի ըլլար, քանի որ բացարձակապէս կանգիտանայ թէ ինչ է իրապէս արուեստագիտական գործ մը: Բայց շուրջս ընդհանուր խանդավառութիւն մը կը տիրէր ու հասկնալու համար ատոր պատճառը կեցայ երկրորդ արարուածը տեսնալու համար:

Դիչեր է, յետոյ արշալոյսը կը ծագի: Եւ արդէն, ամբողջ թատերգութիւնը լեցուն է արշալոյսերով, ամպերով, լուսնի լոյսերով, ստուերներով, պինկալեան հուրերով, փոթորիկներով, և:

Տեսարանը անտառ մը կը ներկայացնէ, այս անտառին մէջ քարանձաւ մը կայ, այս քարանձաւին առաջը նոր դերասան մը նրստած է պնդավարիքով եւ ուրիշ պարիկ մը կը ներկայացնէ: Արեւը կը ծագի: Ահա նորէն Վոդան աստուածը, աղեղը ձեռքին մէջ, միշտ ուխտաւորի կերպարանքով, ահա նորէն իր «*motif*»ը, եւ ահա ուրիշ

(1) Թոլսթոյ կականակէ «անտառան» կնոջ մը զրած անիմաստ մէկ վէպին «*Qu'est-ce que l'art?*» երես, 179:

Թաւ. ձայներ, անօրինակ կերպով խոմոռ: Ատոնք կը բացատրեն վիշապին ըսել ուզածները: Վօդան կարթնցնէ վիշապը: Վիշապը նախ կըսէ. «քնանալ կուզեմ», յետոյ քարանձաւէն դուրս կուգայ: Վիշապը կը ներկայացնեն երկու մարդիկ որոնք հագած են վրան սլառ եաններ աղուցուած կանաչ մորթ մը: Անքանական գազանին մէկ ծայրը պոչ մը կը խաղցնեն, միւս ծայրէն բանալ կուտան կոկորդիլոսի երախ մը ուրկէ կրակ կը ժայթքէ: Վիշապը, որուն կատարելիք դերը զարհուրելի ըլլալն է, — եւ իրաւ ալ կրնայ զարհուրեցնել հինգ տարեկան տղաքը — սոսկալիօրէն թաւ ձայնով կարգ մը բառեր կտրտասանէ: Այնքան տխմար, այնքան տղայական է եղածը որ մարդ կը զարմանայ տեսնելով հանդիսականներուն մէջ մեծ մարդիկ, ու մանաւանդ հազարաւոր անձեր: որոնք իբր թէ զարբացածները ըլլալով, կը դիտեն, ուշի ուշով կուսկնդրեն եւ կը վերանան:

Սիկֆրիտ իր գալարափողին եւ Միմի հետ կուգայ, նուազախումբը անմիջապէս կը ծոռուցանէ զանոնք իրենց «*molif*»ներովը եւ Սիկֆրիտ ու Միմ խօսիլ կսկսին: Խնդիրը կը դառնայ Սիկֆրիտի վախը ճանչնալուն կամ չճանչնալուն վրայ: Յետոյ Միմ կը մեկնի եւ կսկսի այն տեսարանը որ ամենէն աւելի բանաստեղծականը պիտի ըլլար: Սիկֆրիտ, սնդալարաիքով, գեղեցիկ ենթադրուած զիրքով մը կը պառկի ու մերթ ինքնիքները կը խօսի, մերթ կը լռէ: Կերակուել, թռչուններուն երգը մտիկ կընէ եւ զանոնք օրինակել կուզէ: Կնիւն մը կը կտրէ սուրովը եւ սրինգ մը կը շինէ անով: Արեւը կը բարձրանայ, թռչունները կը ծռուողեն: Նուաբախումբին մէջէն առնոյ նմանող ձայներ կը լսուին որոնք Սիկֆրիտի խօսքերուն ընկերացող ձայներուն կը խառնուին: Բայց Սիկֆրիտ սրնոյն գէշ կը նուազէ, հետեւաբար գալարափողը փչել կսկսի:

Անհանդուրժելի է այս տեսարանը: Ոչ իսկ յետին հետք մը երաժշտութեան, այսինքն այն արուեստին որ հեղինակին յուզումները ունկնդիրին հաղորդելու միջոցն է:

Երաժշտական տեսակէտով բացարձակապէս անհասկնալի է ծանցառօրէն երաժշտական խորհուրդներու յոյսեր, կտորուանքներ կը յայտնուին բայց չեն իրականանար, եւ այս խուսափող սկզբնաւորութիւնները այնչափ անհշմար կը կորսուին ներդաշնակութեան կնճիռներու, հակասական տպաւորութիւններու եւ գործողութեան անբնականութիւնէն ծագող ճանձրոյթին մէջ, որ դժուար է ոչ միայն անոնցմով յուզուիլ այլ նոյն իսկ զանոնք նշմարել:

Աւելի ծանրաշիւս սխալ մըն է հեղինակին յարատեւօրէն եւ իմաստակօրէն միջամուխ ըլլալը: Սկիզբէն մինչեւ վերջը տեսնուածը եւ լսուածը ոչ Սիկֆրիտն է, ոչ ալ թռչունները, այլ միշտ եւ միմիայն սահմանափակ միտքով, ինքնազոհ Գերմանացին իր տգեղ ձայնովը եւ տգեղ ճաշակովը, որ լսնաստեղծութեան նիւթ կընէ ամենակոշտ եւ ամենանախնական գաղափար մը, եւ որ զայն զգացնել

տալ կուզէ մեզի ամենատարրական միջոցներով:

Ամէնուն ծանօթ է անվտանգութեան եւ պժգանքի այն զգացումը որ միշտ ծնունդ կառնէ հեղինակի մը բացայայտօրէն յայտնած կանխակալ կարծիքէն: Կը բաւէ որ պատմողը մեզի ըսէ «Պատ-
րաստուեցէք լալու կամ խնդալու», որպէս զի ոչ լանք, ոչ ալ խըն-
դանք, երբ կը տեսնէք որ հեղինակը կը հրամայէ ձեզի խանդաղա-
տիլ անանկ բաներու վրայ, որոնք խանդաղատանքի առարկայ ըլլալէ
հետո, ընդհակառակը անհեթեթ են կամ պաղ, երբ կը նշմարէք որ
հեղինակը բացարձակ վտանգութիւնը ունի ձեզ թոված ըլլալու,
ցաւազին եւ հակազդող զգացում մը կը կրէք: Իբր թէ ծիր ու տգեղ
կնով մը դէմը ըլլայիք որ *soirée*ի հագուստներով ձեր շուրջը կը
դաւնայ շնորհալի ժպիտով մը, վստահ ձեր հիացումին վրայ:

Ասոր մօտ տպաւորութիւն մը ունեցայ Վակնիերի *opéra*էն. ու կը
մոլեգնէի շուրջս տեսնալով երեք հազար անձեր որոնք հլու կեր-
պով այս անհեթեթութիւնը մտիկ կընէին եւ իբրեւ պարտականու-
թիւն կը հիանային անոր վրայ:

Յաջողեցայ, քաջաբար իշխելով ինքզինքիս, տեսնել նաեւ յա-
ջորդ արարուածը, հրէշին դուրս ելլալը, Սիկֆրիտին պայքարը վի-
շապին դէմ, — մռնչիւններ, կրակներ, սուրի ճօճումներ — բայց
անկէ ետքը ալ չկրցայ կենալ ու թատրոնէն խոյս տուի պժգանքի
անանկ զգացումով մը որ մինչեւ այսօր դեռ չէ ջնջուած:

*

Վակնիերի դպրոցին քննադատութեանը նուիրուած այս գլուխին
յաջորդ էջերով Թօլսթոյ կը ջանայ բացատրել թէ ի՞նչպէս անոր
գործերը կրցած են, հակառակ իրենց անհասկնալիութեան, ամեն տեղ
լաւ ընդունելութիւն գտնել ու կեդրակացնէ անգամ մըն ալ անդ-
րադառնալով «*L'anneau des Nibelungen*»-ի՝ «սխալ, կոշտ, անհեթեթ
գործ մը որ ոչ մէկ կապ ունի արուեստին հետ, աշխարհի շրջանը
կընէ, եւ միլիոններու ծախսուելուն պատճառ կըլլայ»:

ԼԵՒՈՆ ՄԵՍՐՈՊ

ԱԼԵԻՄԻՆ 1905 ԻՆ ՄԷԶ

Ալշիմին կամ ոսկի շինելու արուեստը նոր չէ. հին դարու մէջ
Թէփէի եւ Մէմփիսի քուրմերը եղան անոր առաջին վարդապետնե-
րը: Եղիպտական դիցաբանութիւնը ի պատիւ Հերմէս կուռքին որ
արուեստից եւ գիտութեանց ներկայացուցիչը կը ճանչցուէր՝ այս
մոգական գիտութիւնը Հերմէսեան արուեստ անուանով մկրտեց եւ
տուաւ անոր նուիրականութեան հանգամանք մը: Միջին դարուն ալ,
չիմբական արուեստին այլաբանական եւ խորհրդաւոր վարդապետու-

թիւնները միաւորուելով քանի մը գործնական արդիւնքներու հետ երկու կարեւոր հարցերու լուծումը ունեցան իրենց նպատակակէտնախ գտնել փիլիսոփայական քարը այսինքն այն չքնաղ նիւթը որ կարող ըլլայ մետաղները փոխակերպել ոսկիի կամ արծաթի եւ յետոյ գտնել այն եզական փանառէն որ կարենայ մեղմել բոլոր մարմնական ցաւերը եւ երկարել մարդկային կեանքը:

Գիտութեան այլազան ճիւղերուն յաջորդական զարգացմանց ներկայ նպատակը ըլլալ կը թուի՝ միշտ ձգտումը ղէպի կարելին, ջանալով երեւան հանելու իրականութիւնը իր բոլոր ցայտուն գոյներուն մէջ. հետեւաբար հակառակ տեղի ունեցած այնքան դատափետումներու եւ քննադատութեանց՝ ելլել տակաւին այս երեւակայական արուեստին գոյութիւնը ընդունիլ գիտնականապէս խիստ զբաւեռնալի դարձաւ մը սեմին ներս՝ թերեւս անհեթեթ թըւէր. բայց պէտք է խոստովանիլ որ դարձեալ գիտական այս մեծ յաջողութիւնները եղած են զօրաւոր պատճառը գաղափարներու այն համակարծիք հոսանքին որ երեւան եկած է ժամանակիս նոյն իսկ ամէնէն հեղինակաւոր ճանչցուած գիտուններուն մօքին մէջ: Թողով ընդհանրական փանասէի մը հետազոտութիւնը գիտութեան սպառնալ խուզարկումներուն՝ այսօր գիտական աշխարհին բաւական մէկ ստուար թօր հիմնուելով քանի մը չօտիելի եւ զբաւեռնալի ապացոյցներու վրայ, հակամէտ կ'երեւայ ընդունելու թէ մետաղները ոսկիի վերածելու գաղափարը անիրականալի իրողութիւն մը չէ: Ոսկեփոխութեան այս նոր վերականգնացուցիչները կը ճգնին ալ շիմիական արուեստը գիտական բոլորովին նոր կողապարի մը մէջ ձուլել՝ ազատելով զայն իր աւանդական դասականութիւններուն դարաւոր կապանքէնէն: Յուցնելու համար խնդրին զեղեցած լուրջ հանգամանքը ժամանակիս ալ շիմիստներուն կարգին մէջ՝ բաւ է յիշիլ Փռանսական ալ շիմիական նոր բնկերութիւնը զոր կը վարեն Ժոլլիվէ-Դասթըլօ, Տըլաուիւս եւ Ե. Ուկ. ասոնք յատուկ օրկան մըն ալ ունին *Rosa alchemica* անունով ուր պարբերաբար կը հրատարակեն իրենց հետազոտութեանց արդիւնքները: Մեր ներկայ հակիրճ ուսումնասիրութեամբ պիտի լինենք ոսկեփոխութեան արուեստին ջատագով հանդիսացողներուն այն կարծիքները որոնք մետաղները ոսկիի վերածելու կարելիութիւնը հստակեցնել կը ջանան գիտական սկզբունքներու հետ:

Այսօր բնական բոլոր գիտութիւնները մասնաւորապէս բնագիտութիւնը (physique) եւ տարրաբանութիւնը (chimie) կատարուած բազմաթիւ փորձերու եւ գիտողութիւններու արդիւնք՝ նիւթ (matière) ին միութիւնը կը շեշտեն: Մինչեւ Ժ. դարու կէսերը եկող փիլիսոփաները նիւթը բոլորովին բնագնացական հանգամանքներու տակ գիտած էին. վերջերս շնորհիւ քսնի մը վաստակաւոր գիտուններու անխոնջ աշխատութեանց, կրցած ենք մէկ երկու գաղափարներու

Թափանցել, եթէ տակաւին նիւթին ինքնութիւնը հասկցած չենք գոնէ յաջողած ենք անոր՝ մարմիններուն մէջ բաշխման պէսպէս եղանակներուն վրայ շօշափելի ծանոթութիւն մը ունենալ. այս գիւտը յառաջ բերաւ զխառութեան մէջ նոր ձևի մը՝ բիւրեղագրութիւն (1) (*cristallographie*) որուն տուած սկզբունքներուն վրայ հիմնուած է արդի հանքաբանութիւնը: Մարմիններուն պարզ կամ բաղադրեալ ըլլալու իրողութիւնները իրենց նշանակութիւնը կը կորսնցնեն երբ ընդունինք թէ տիեզերքիս մէջ զանուոգ բոլոր առարկաները միակ եւ սկզբնական նիւթին երկրաշափական զանազան զիրքերու տակ խմբուած վիճակներէն յառաջ եկած են: Այս իրողութիւնը կրնայ առաջին ապացոյցը նկատուիլ մարմնաց իրերափոխութեան (*transmutation*) կարելիութեան, իբրեւ զրաւան օրինակ կրնանք հետեւեալ փորձերը նկատողութեան առնել: Խնամով պատրաստուած եւ երկաթի տարրերէ բոլորովին զերծ հողի մը մէջ բոյսերու սերմեր ցանենք եւ մշակենք զանոնք օգի եւ ջուրի օգնութեամբ՝ որոնք նոյնպէս երկաթի տարրերէ զերծ պիտի ըլլան, բոյսերը կատարեալպէս աճելէ վերջ պիտի տեսնենք որ անոնք երկաթային աղերու որոշ քանակութիւններ, կը պարունակեն, ուրիշ՝ եկաւ. այս երկաթը, անտարակոյս այս աղերը կազմուեցան օգին եւ ջուրին մէջ զանուած կազերուն՝ հողին մէջ գոյութիւն ունեցող նիւթերուն հետ բաղակցելէն: Դարձեալ կը տեսնենք թէ խոպան աւազի մը մէջ ցանուած ցորենի հատիկ մը աճելով հասուննալէ վերջ բաւական առատ լուսածնատ (*phosphate*)ի աղեր պարունակող հատիկներ կ'արտադրէ, մինչդեռ ո'չ օղը եւ ո'չ ջուրը լուսածնական թթուին հետքը անգամ չեն պարունակեր: Հաստատ իրողութիւն մըն է որ մարմիններէն շատերը բիւրեղացման (*cristallisation*) զանազան դրութիւններու, համեմատ առանց ինքնութիւններն եղծելու՝ տարբեր եւ հակոտնեայ յատկութիւններ կը ստանան. տարբաբանութեան մէջ Համամասնութեան (*Isométrie*) (2) եւ Այլունակու-

(1) Մարմինները երբ ունեն ֆիզիքական վիճակէ մը հաստատուն վիճակի անցնին, զանոնք կազմող մասնիկները երկրաշափական որոշ զիրքի մը տակ իրարու առնձնի հաւաքուելով՝ բիւրեղ ըստա՝ ձևերը յառաջ կը բերեն: Թրինակի համար երբ ծովային աղով յաղեցած լուծուած մը ժամանակ մը թողունք բարեխառնութիւնը բաւական բարձր միջավայրի մը մէջ՝ պիտի տեսնենք որ աղին մասնիկները ամանին յստակը ձիւղ քառակուսի խորանարդի ձևով բիւրեղներ, յառաջ կը բերեն: Բիւրեղներուն երկրաշափական և ֆիզիքական յատկութիւնները ուսումնասիրող գիտութեան բիւրեղագրութիւն կ'ըսուի:

(2) Համամասն (*isométrie*) կ'ըսուին այն մարմինները որոնք թէև միևնույն թուով հիւլէներ կը պարունակեն բայց ֆիզիքական կամ բնական վիճակներով ներհակ տարբերութիւններ կը ներկայացնեն: Թրինակի համար կլիւբոգ և մետրոնոգ ըստած մարմինները որոնց խաբանչիւրին մէջ ալ 6 հիւլէ բնածուխ, 12 հիւլէ ջրածին և 6 հիւլէ թթուածին կը գտնուի. մինչդեռ միևնույն տարբեր յատկութիւններու տէր է և միւսը տարբեր, այս երևոյթին Համամասնութիւն (*isométrie*) կ'ըսուի:

թեան (*Allotropie*) ⁽¹⁾ երեւոյթները նշանակելի են այս մասին: Մարմնոց հիւլէական եւ մասնական կշիռներուն իրողութիւններն ալ նկատառութեան արժանի են: Մէտէլէժէֆ զիտունը մարմինները իրենց հիւլէական կշիռներուն յառաջատուութեանց համեմատ դասակարգեց պարուրաձեւի մը վրայ եւ. զանոնք իրարմէ բաժնեց հիւլէական կշիռներուն իրարմէ ունեցած տարբերութեանց համեմատական հետաւորութիւններով: Այս գիտնականին անձանօթ մարմիններու համար վերապահած խորշերուն շատերը նորագիւտ տարրերով հետզհետէ լեցուեցան եւ. այսպէսով տեսնուեցաւ նաեւ որ միեւնոյն քիմիական ընտանիքին վերաբերող մարմինները իրարմէ բազմապատիկ հիւլէական կշիռներ կը ներկայացնեն եւ ամէնքն ալ իրենց մէջէն ամէնէն թեթեւ եղողին բազմամասնական (*polymerisation*) ⁽²⁾ վիճակէն կազմուած են: Նիւթը իւր յեղաշրջման շեշտակի հանդամանքը կը ներկայացնէ շատ մը երեւոյթներու մէջ. երբ պողլեղ (*alun*)-ի անկատար բիւրեղ մը զրուի քիչ մը ջուրի մէջ, պիտի տեսնուի որ բիւրեղին անկատար մասը պիտի վերանորոգուի: ջուրին հիւլէները փոխուեցան պողլեղի հիւլէներու եւ պակաս մասը ամբողջացուցին: Այս երեւոյթին ընդհանուր ձեւ մը տալով զիտուններէն ոմանք աւելի յառաջ կ'երթան եւ կ'ըսեն թէ երկիրը ահպին կաթսայ մըն է ուր կը կատարուին մարմնոց իրեքափոխութեան պէսպէս երեւոյթները իրենց ընդարձակագոյն աստիճանին վրայ. նիւթեղէնները իրենց առաւել կամ պակաս եփումին համեմատ մետաղներ, գետնածուխ, ժայռեր եւ ուրիշ շատ մը այլազան մարմիններ յառաջ կը բերեն:

Մարմնոց իրեքափոխութեան ամէնէն այլազան եւ ճոխ երանգ-

(1) Մարմնոց մը այլունակ (*allotropique*) ձեերը կ'ըսուին այն վիճակները որոնց ներքեւ կը ներկայանայ մարմինը ֆիզիքական կամ քիմիական տարբեր յատկութիւններով: Յիշատակի համար լուսածինը (*phosphore*) երկու այլունակ վիճակներ կը ներկայացնէ, մին սպիտակ լուսածին եւ միւրը կարմիր լուսածին. այս երկու տեսակներն ալ միևնոյն մարմինն են սակայն, մին աւելի քիչ ջերմութեամբ կը հալի եւ միւրը աւելի շատ. առաջինը թոյն է իսկ երկրորդը ոչ. նոյնպէս նաեւ ծծումբն ալ երկու այլունակ վիճակներ կը ներկայացնէ: Մարմնոց մը մէկ այլունակ վիճակէն ուրիշ մը անցըլ մասնաւոր օրէնքներու տակ տեղի կ'ունենայ որոնց ամբողջական երեւոյթին յեղաշրջում (*transformation*) կ'ըսուի: Մարմնոց յեղաշրջման երեւոյթները ուշադրաւ են այլքմիասնեան համար:

(2) Բազմամասն (*polymer*) կ'ըսուի այն մարմինը որ ուրիշ մարմինի մը պարունակած հիւլէներուն ու է մէկ բազմապատիկ քանակութիւնը կը պարունակէ: Յիշատակի համար Ալտէհիտ մարմինը ունի 2 բնածուխ, 4 ջրածին եւ 1 թթուածին. ասոնց բոլորն ալ 2ով բազմապատկելով կ'ունենանք Ալտոլ մարմինը որ ունի 4 բնածուխ, 8 ջրածին եւ 2 թթուածին. եթէ 3ով բազմապատկենք կ'ունենանք Թոլի-ալտէհիտ մարմինը որ կը պարունակէ 6 բնածուխ, 12 ջրածին եւ 3 թթուածին: Այսպէս շարունակաբար տակաւին կրնանք շատ բազմամասն մարմիններ համբել: Այս երեւոյթին ընդհանուր առմամբ բազմամասնութիւն (*polymerisation*) կ'ըսուի:

ները գործարանաւոր աշխարհն է որ կը ներկայացնէ. մասնաւորաբար Բասպէտ սնման գիտունին խմորման (*fermentation*) երեւոյթներուն վրայ կատարած հանճարեղ ուսումնասիրութիւնները ուշադրաւ են Այսօր բուսական եւ կենդանական գործարանաւորութիւններուն մէջ խմորները մեծ դեր մը կը կատարեն անոնդհատ փոխակերպելով եւ իրերափոխելով հազարաւոր մարմիններ. *Diastase* իր կշռոյն 200 անգամը եղող նշաստակը չաքարի կը վերածէ, ուրեմն ինչո՞ւ զարմանալի թուի երբ նմանօրինակ հրաշալի նիւթի մը դոյզն մէկ քանակութիւնն ալ քիւրկրամ մը անդիկը օսկիի վերածէ. Գործարանաւոր տարրաբանութեան (*chimie organique*) ուսումնասիրած մարմիններուն խիստ մեծագոյն մասը բնածուխ, ջրածին, թթուածին եւ բորակածին (որոնց ամէնքն ալ նիւթին եղանակաւորումէն յառաջ եկած են) կազերուն բաղակցութենէն կազմուած են. այս մարմինները քիմիական զանազան հակադրեցութիւններու շնորհիւ այլափոխելը չառ դիւրին է. հետեւաբար կրնանք ըսել որ մարմնոց զանազանութիւնը յատկանշող այլեւայլ անունները նշանկութենէ զուրկ կը մնան. պէտք է լոկ նկատել անոնց հիւլէական կազմաւորութիւնը եւ բերեղացման դրութիւնը:

Ժամանակակից նոր ալլիմիստները կ'ըսեն թէ քանի որ գործարանաւոր տարրաբանութեան մէջ կրնանք . ո եւ է ազդակով մը մարմնոց մէջ հիւլէական փոխանակութիւն մը յառաջ բերել, ուրեմն ինչո՞ւ չի կրնանք նոյն բանը ընել նաեւ անգործարանաւոր տարրաբանութեան (*chimie inorganique*) մէջ մետաղներուն հիւլէական դրութիւնը եւ նիւթին եղանակաւորման ձեւը փոխելով՝ զանոնք վերածել օսկիի կամ արծաթի. չէ՞ մի որ քիչ մը զարեջուրի մարը (*levure de bière*) ազդելով չաքարին վրայ՝ զայն ալքոլի կը վերածէ. չաքարը եւ ալքոլը թէեւ. ֆիզիքապէս իրարմէ բոլորովին տարբեր մարմիններ սակայն քիմիականապէս միեւնոյն տարրերէն կազմուած են, միայն հիւլէներուն թիւով իրարմէ կը տարբերին: Հիմայ խնդիր է գիտնալ թէ անգործարանաւոր աշխարհի մէջ ո՞ր մարմինը պիտի ըլլայ գործարանաւոր աշխարհին մէջ գտնուող խմորներուն համապատասխանը. ահա հոս երեւան կուգայ փիլիսոփայական քարի հարցը որ այն դերը պիտի կատարէ անգործարանաւոր մարմնոց մէջ ինչ որ կը կատարեն խմորները գործարանաւոր աշխարհին մէջ: Անգամ մը որ գիտութիւնը կարենայ գտնել չքնաղ նիւթին այն փոշին՝ որուն մէկ փոքր քանակութիւնը ազդելով հաւման վիճակին մէջ գտնուող երկաթին, կապարին կամ գինկին վրայ՝ անոնց մէջ հիւլէական փոխակերպութիւն մը յառաջ բերէ եւ զանոնք վերածէ օսկիի կամ արծաթի՝ խնդիրը լուծուած պիտի ըլլայ: Հետեւաբար նոր ալլիմիստներուն միակ նպատակը պիտի ըլլայ գտնել փիլիսոփայական քարը եւ լուծել ըստը գծուարութիւնը որ այս կէտին մէջ կը կայանայ:

Թերեւս առարկուի թէ գործարանաւոր աշխարհին մէջ մարմնոց իրերափոխութեան մասին մեծադոշն դերը խաղացողը կեանքն է եւ ուր որ կեանք չի կայ այս երեւոյթներն ալ չեն կրնար գոյութիւն ունենալ. սակայն այսօր գիտենք թէ բջիջին գոյածունդութեան արտադրած մարմիններուն շատերը մենք կրնանք արուեստական կերպով մեր քիմիական աշխատանոցներուն մէջ պատրաստել. ուրեմն այս գիտողութիւնը չենք կրնար լուրջ հանդամանքի տակ դիտել:

Վերջացնելէ առաջ նիւթերնիս, ստիպուած ենք Պէրթըլօ եւ Տիւմա տաղանդաւոր վարպետներն ալ մտիկ ընել. այս վերջինը իր «Lecons sur la chimie philosophique» գործին մէջ կ'ըսէ. «Պարզ մարմիններուն համամասն (isomère) ըլլալու դաւանութիւնը մօտէն կը շօշափէ մետաղներուն իրերափոխութեան գոյութիւնը. երբ այս խնդիրը զրականապէս լուծուի՝ փոխադասական քարին հետախուզութեան համար յաջողութեան առիթներ պիտի ընծայէ. այս մասին պէտք է նաեւ փորձարկութեան կարծիքները հարցնել եւ փորձը պէտք է ըսել թէ մինչեւ հիմայ հակադրութեան մէջ զսնուած չէ պարզ մարմիններուն իրերափոխութեան նկատմամբ»: Ասդին Պէրթըլօ ժամանակիս նշանաւոր տարրաբանը կը գրէ. «Այս դարուն սկիզբը կիրը եւ կալաքար (alcalin)երը պարզ տարրեր կը նկատուէին. բարդին գիւտը թոյլատրեց զանոնք աւելի պարզ տարրերու բաժնելու. ուրեմն ոչ մէկ բան կ'արգիլէ խորհելու թէ Թերեւս նմանօրինակ դիւտ մըն ալ մեզի պիտի հայթայթէ մեր պարզ նկատած մարմիններուն վերածելիութեան միջոցը գտնելու հնարքը: Զանազան փորձառութիւններէ քաղուած նկատառումներ կրնան պարզ հոչակուած մարմիններուն տարբադադրութեան կարելիութիւնը ընդունող հայեացքներուն նեցուկ ըլլալ»:

Մ. Պ. ԶԵՎԻԿԵԱՆ

ՊՈԼՍՈՅ ԿԵԱՆՔԸ

Կ. Պոլիս, 14 Յունիս 1905

Տ. Եղիշէ Սրբազան Պոլիս ժամանելով քարափին վրայ ընդունուեցաւ համակիրներու կողմէ, որոնց մէջ կը ԻԶՄԻՐԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴԸ զանուէր նաեւ Արեւ, Մամուրի թղթակիցը: Կը ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ ցաւինք որ գո'նէ վարդապետ մը չէր եկած Պատրիարքարանի կողմէ, որ սակայն ո'չ թէ մէկ, այլ 3-4 վարդապետ միասին կը դրկէ երբեմն ա'յնպիսի տեղեր ուր անոնց ներկայութիւնը անհրաժեշտ չըլլալէն զատ, նոյն իսկ յարգի ալ չանցնիր: Տարի մը՝ Ռոպէրդ քօլէճի վկայականներու բաշխման հանդէսին չորս վարդապետ միասին գացած էին Պատրի-

արքարանէն, մինչ Յունաց Պատրիարքարանը մէկ եկեղեցական միայն զրկած էր Այս տարի բարեբախտաբար երեքի իջաւ վարդապետներուն թիւը եւ կ'ըսուի որ թէ՛ Ռոպէլդ քօլէճի եւ թէ Հօմ քօլէճի մէջ ամէն պատիւներ եւ սիրալիր մեծարանքներ վերապահուած են միայն ամերիկացի միսիոնարներուն։ Եթէ այդ վարժարաններուն հանդէսին մինչեւ 4 վարդապետ զրկելով հասկցնել կ'ուզենք անոնց թէ մենք անգործ եկեղեցականներ չառ ունինք, ատոր ըսելիք չկայ։ Այն ատեն ո՛չ թէ 4, այլ 8-10 վարդապետ միասին կրնանք զրկել։ Բայց Իզմիրի Առաջնորդին գո՛նէ վարդապետ մը չզրկենք ո՛չ մէկ կերպով կ'արդարանայ։ Արմաշի վարդապետները չէի՞նք կրնար անպաշտօն կերպով երթալ եւ բարի գալուստ մաղթել իրենց ուսուցչին։ Կ'երեւայ թէ այն օրը Բրինքիքօ և կը գտնուէին եւ օգափոխութեան առողջապահիկ յատկութիւններուն վրայ կ'որոճային։ Տ. Եղիշէ Սրբազան, որուն հետ տեսակցելու պատիւը ունեցանք, զո՛հ է իր առաջնորդական պաշտօնէն եւ Իզմիրցիներուն վրայ համակրանքով կը խօսի։ Սրբազանը յայտնեց որ իր մասին հրատարակուած տեղեկութիւնները ճիշդ չեն։ Ինք ամիսէ մը պիտի վերադառնայ իր պաշտօնատեղին եւ Արմաշի մէջ ձեռնադրելի վարդապետները Իզմիրի թեմին մէջ դորձածելու ո՛ր եւ է որոշում մը չկայ, ինչպէս հաղորդած էր Իզմիրեան փութկոտ թղթակից մը։ Իզմիրի Առաջնորդին Կեդր. Կրօն. Ժողովոյ զումարման մասնակցելը բաւական քննադատուեցաւ հօս։ Տ. Եղիշէ Սրբազան, Իզմիրի Առաջնորդ ընտրուած օրէն, ըստ օրինի կամ ըստ սովորութեան դադրած է Կրօն. Ժողովոյ անդամակցութենէն։ Մեր Կրօն. Ժողովին կազմակերպութիւնը Յունաց Սինօդին կազմակերպութեանը չի նմանիր։ Յոյն մետրապօլիտները իրենք են որ կը կազմեն Սինօդը, առանց հրաժարելու իրենց առաջնորդական պաշտօնէն զոր փոխանորդի մը կը յանձնեն մինչեւ որ Կրօն. Ժողովի անդամակցութեան շրջանին աւարտելով իրենց պաշտօնատեղին դառնան։ Մերը այսպէս չէ։ Մեր Կրօն. Ժողովը կազմուած է այնպիսի եկեղեցականներէ որոնք մայրաքաղաքին մէջ կը բնակին եւ թեմական պաշտօն չունին։ Արդ, քանի որ Դուբնան եպիսկոպոս առաջնորդական պաշտօն մը ունի, պէտք չէր որ Կրօն. Ժողովոյ նիստին մասնակցելու հրաւերը ընդունէր, կ'ըսեն կղերական շրջանակներու մէջ

Իզմիրցիներուն այն որոշումը՝ որուն համեմատ իրենց որբանոցի աշակերտուհիները իրաւագործ Գալֆանի ԻՋՄԻՐԷՆ՝ ԽԱՍԳԻԻՂ ազգ. որբանոցը պիտի փոխադրուին տարեկան վճարքի փոխարէն՝ պատիւ կը բերէ ո՛չ միայն իրենց զործնական խնայասէր ոգիին, այլ նաեւ Գալֆանի որբանոցին, որուն մատակարարութիւնը օրինակելի եղած եւ վստահութիւն ներշնչած է։ Այս որբանոցին 1904 տարւոյ տեղեկագիրը եւ

հաշուեկշիռը, որոնք այս շարժու հրատարակուեցան, լիովին կ'արգարացնեն ընդհանուր վստահութիւնը: Պոլսոյ բարեսիրական հաստատութիւններուն մէջ Խաղիւղի Որբանոցը գրեթէ միակն է որ քննադատութիւնէ չի վախնար, մանաւանդ թէ սիրով կը լսէ ամէն դիտողութիւն, որ ապացոյց մըն է թէ խնամակալները, շատ բարի արամադրութիւններ ունին իրենց յանձնուած հաստատութիւնը օր ըստ օրէ վարդապետութեան համար: Վերջերս ալ որոշեցին մանկավարժական դասընթացք մը հաստատել, որպէսզի որոշահիները կարենան աշխուստի միջոց մը ունենալ իբրեւ մանկավարժութեան ծառայելով ազգ. վարժարաններուն մէջ: Բարձր էֆ. Թէլեան, որ գըլխաւոր դերը ունեցած է այս որբանոցին վերակազմութեան դործին մէջ, ծանօթ մանկավարժ Պալապանեան էֆ. յանձնարարեց մանկավարժութեան ուսուցման ծրագիր մը պատրաստել, ինչպէս նաեւ դասադիրք մը, զոր հրատարակել պիտի տայ բարեսէր անձի մը օժանդակութեամբ: Թէլեան էֆ. բնաւ մտքէն չանցուց զիմեւ Ուսումն. Խորհուրդին, եւ շատ ազէկ ըրաւ, որովհետեւ Ուսումն. Խորհուրդին դարբնոցէն ելած կրթական բոլոր ծրագիրները թերի, անգործադրելի բաներ են միշտ: Եւ ուրիշ կեպ չեն կրնար ըլլալ արդէն, որովհետեւ միակ մանկավարժ մը իսկ չունինք այն Խորհուրդին մէջ որ կը յաւակնի մեր վարժարաններուն ուսումնական ընդհանուր ուղղութիւն մը տալ: Գալֆանեան որբանոցը արդէն կրթական կանոնադիրն ալ չէ ընդունած, եւ իր ուսումնապետը՝ Ռէթէոս էֆ. Թադէոսեան՝ որ ուսուցչապետ Ռէթէոս էֆ. Պէրպէրեանէն ետքը մեր ամէնէն արդիւնաւոր դաստիարակը եղած է, իր փորձառութեան եւ հմտութեան շնորհիւ կրթական շատ կոկիկ, համեստ ու նշաւատակ յայտնար ծրագիր մը պատրաստած է, որուն արդիւնաւորութիւնը նոյն իսկ Ս. Պատրիարքին դնաձառման արժանացաւ քանիցս:

Քանի որ Խաղիւղի վրայ կը խօսինք, յայտնենք մեր զարմանքը այն անփառունակ հանդէսին համար, որով կատարեալ ունեցաւ տեղւոյն նորաչէն վարժարանին բացումը: Առթիւ Ասիից առաջ քանիցս ըսուեցաւ որ Ս. Պատրիարքը փափաք յայտնած էր անձամբ կատարել վարժարանին բացումը Խաղիւղի եղեղեցիին տօնախմբութեան օրը եւ այս անթիւ ըստ սովորութեան առեւտրապետութիւն մը ընել:

Իր Սրբազնութիւնը, իբրեւ ուսուցիչ Պատրիարք, անշուշտ մեծ հաճոյք պիտի զգար դպրոցական այս հանդէսին նախադրուելով, բայց յետոյ ըսուեցաւ որ վարժարանին ներքին կանաւորումը աւարտած չըլլալուն համար բացման հանդէսը ուրիշ օրուան մնացած էր: Օր մըն ալ լրաբերներուն մէջ կարգադրինք որ Խաղիւղի քանահաններէն մէկը հրաւիրուել է խաչահանդիստով մը բանալ վարժարանը: Այս կարգադրութիւնը, որուն մէջ մեր կրթական ու եկեղե-

ցական նորամուտ հանդիսամուլութեան դէմ լուին բողոք մը պարտելուած է, երկու կերպով օգտակար եղաւ: Մէյ մը որ այս հանդէսին առթիւ անհրաժեշտ կերպով արուելիք սեղանը եւ սեղանին վրայ ո՛չ նուազ անհրաժեշտ կերպով խօսուելիք բաժակաճառերը եւ ֆօզըյինները չվայելեցինք եւ մէյ մըն ալ որ մեր լրագրներուն մէջ կարգալէ զրկուեցանք դարոցական այս հանդէսին երկարապատում շաղակրատ նկարադրութիւնը, որ մեր խեղճուկ լրագրներուն մասնադիտութիւնը եղաւ այլ եւս: Դարոցական եւ եկեղեցական փառաւոր հանդիսութիւնները եւ անոնց անվերջանալի նկարագրութիւնները մեզի համար այնչափ սովորական եղան այս վերջին տարիներս որ նորաշէն վարժարանի մը բացման հանդէսին պարզօրէն եւ անփառունակ կերպով կատարուիլը յուսալից չեղում մը կը նկատուի եւ վերադարձի սկզբնաւորութիւն մը դէպի այն պարզութիւնը որ ասկից առաջ կը տիրէր մեր կրօնական ու կրթական հանդէսներուն մէջ:

Իրաւունք ունինք ըսելու որ Դեռնդ Վ. Մագսուտեանի հաշիւներուն քննութիւնը առաջ Աստուած քանի մը ՊԱՏՐԻԱՐԲԱՐԱՆԻ տարի կը քչէ: Խառն ժողովին կողմէ ընտրուած ՀՐԱՆԱԳԸ Բնիկ Յանձնաժողովին անդամները իրարու ետեւէ մատուցին իրենց հրաժարականները որոնք մերժուեցան: Ընտրութիւնը, հրաժարումը, եւ հրաժարականներու մերժումը երեք շաբաթ տեւեց: Չորրորդ շաբթուն Ս. Պատրիարքը Դաւաթիոյ խորհրդարանին մէջ սպասեց Յանձնաժողովի անդամներուն որոնք չեկան, պնդելով իրենց հրաժարականին վրայ: Հինգերորդ շաբթուն նոր Յանձնաժողովի ընտրութիւն ըլլայ թերեւս, եւ նոր հրաժարում մը յաջորդէ անոր: Կ'ըսուի թէ այս հրաժարումներուն պատճառն է Պատրիարքարանի կողմէ պատրաստուած Հրահանգը որ կերպով մը կը ջլատէ Յանձնաժողովի անդամներուն աշխատութիւնը: Մեր կարծիքով, այս անսակ կնճառտ հաշիւներու քննութեան համար սահման չի գծուիր, հրահանգ չի պատրաստուիր, այլ լիազօր իրաւունք կը տրուի հաշիւները քննողներուն, քանի որ անոնց ամենքն ալ Վարչութեան բացարձակ վստահութիւնը զրաւող անձեր են:

Յունիս Դին, հանդուցեալ Կ. Եղեանցի մահուան ութօրէքին առթիւ, հոգեհանդատեան փառաւոր պատարագ մատուցուեցաւ Բերայի Ս. Երբորդութիւն եկեղեցին մէջ ուր Պատրիարքարանի հրաւերով ներկայ եղան մայրաքաղաքի եկեղեցական դասը գրեթէ ամբողջովին, վարչական ժողովներու, յանձնաժողովներու, խնամակալութիւններու, հոգաբարձութիւններու, լրագրներու եւ դարոցներու ներկայացուցիչները եւ: Թէեւ կանխաւ ծանուցուած էր որ Մկրեան քահանայ պիտի պատարագէր, բայց յետոյ Ս. Պատրիարքը որոշեց ինք անձամբ պատարագել եւ հանդուցեալին դամբանականը խօսիլ: Արդեօք ասոր համար էր որ Մկրեան քահանայն օրանեղ վիճակ մը ունէր այն օրը:

Լ Ր Ա Ք Ա Ղ

ՄԵՐ ԿՆԱՆՔԷՆ

✱ Անցեալ երկուշաբթի Հոփիսմեան կուսան սց տօնախմբուեան առթիւ Ազգ. Հիւանդանոցի Ս. Լուսաւորչի մատրան մէջ հանդիսաւոր ժամերգութիւն և պատարագ մատուցուելէ յետոյ՝ Հոփիսմեան վարժարանի մէջ ևս զպրոցական հանդէս մը տեղի ունեցաւ՝ ի ներկայութեան քահանայից զատուէն և իրական սեռի ստուար բազմութեան մը. աշակերտութիւնը երգեցին երգեր և արտասանեցին օրուան սրբուհիներու յիշատակին նուիրուած ճառեր և գեղեցիկ հատուածներ:

✱ Ամսոյս 15|28ին կատարուեր է Առաքազարի Հայուհեաց վարժարանին ամսական հանդէսը՝ ի ներկայութեան երկուսեւ ազգայիններու հոծ բազմութեան մը. աշակերտութիւնը երգեր են հայերէն, անկլիերէն, ֆրանսերէն և Թուրքերէն երգեր, արտասաններ են ճառեր զանազան նիւթերու վրայ նոյն լեզուներով. ապա տեղի է ունեցեր վկայականներու բաշխումը՝ շրջանաւարտ աշակերտութիւններուն օրոնց թիւն է 12:

✱ Նոյնպէս Պարտիզակի բարձրագոյն վարժարանի ամսական հանդէսը կատարուեր է Յունիս 13 և 14ին, առաջին օրը տօնախմբական մրցումը, ուր վարժարանի զանազան կարգերու աշակերտք արտասաններ են ծանօթ հայ գրագէտներու գրչի արդիւնք եղող ընտիր հատուածներ. իսկ երկրորդ օրը՝ ընթացաւարտ կարգի աշակերտներուն վկայագիրներու բաշխման հանդէսը՝ նուագներով և հայերէն, անկլիերէն ու Թուրքերէն արտասանութիւններով: Սոյն վարժարանին առաջիկայ տարեշրջանը պիտի սկսի Սեպտեմբեր 6ին (Ն. Տ.):

✱ Կտեղեկանանք թէ ամսական հարցաքննութեանց մօտենալուն առթիւ Հրափոփմեան վարժարանի մեղուաշան ուսուցչութիւններէն ռմանք՝ որոշեալ ժամերէն դուրս և հակառակ տեսչական արգելքին՝ առաւ ժամը 7էն մինչև 8 1/2 և երկրորդէն արձակումէն յետոյ մինչև ժամը 8, ինչպէս նաև տօնական օրեր և երբեմն

կիրակիներ՝ վար դնելով զանազան դասարաններու աշակերտութիւնները՝ կ'աշխատցնեն զանոնք և քննութեանց կը պատրաստեն . . . : Ի՞նչ պատճառաւ արդեօք Մեսր. վարժարանի ուսուցիչք ևս իրենց եռանդուն պաշտօնակիցներուն այս ընթացքին չեն հետևիր:

✱ Գրասէր հայ տիկին մը զնամատելով մեր պոլսական Թղթակից Վաղինակի Թղթակցութիւնները և համակրելով անոր գրչի անաչառ ուղղութեան և ողջամիտ դատամբերուն համած է ոսկի գրիչ մը ուղարկել մեզ, խնդրելով որ իր կողմէն իբր ղուգնաբեայ նուէր հասցնենք յարգելի Վաղինակին. Կատարած ըլլալով Ազնիւ գրասէր տիկնոջ փափաքը՝ կ'շնորհաւորենք մեր յարգելի Թղթակիցը այսպիսի զնամատական ցոյցի մը արժանացած ըլլալուն առթիւ:

✱ Կ'լսենք թէ Ծաղիկի գրական հանդէսին խմբագիր Արամ էֆ. Անտոնեան հրաժարած է նոյն Թերթի մէջ ունեցած իր խմբագրապետի պաշտօնէն:

✱ Տօրթ. Միհրան էֆ. Եազճեան, որ Կ. Պոլսոյ Ազգ. Հիւանդանոցին մէջ ներքին բժշկի պաշտօն վարած է ասկէ առաջ, մեկնած է Պալքէսի ուր երկուշաբթի չափ մնալէ յետոյ պիտի վերադառնայ բաղաքս ուր և պիտի հաստատուի իր բժշկական արուեստը ի գործ դնելու:

ՀՈԳԵԱՆՈՒՄՍ

✱ Ատաբազարին կ'գրեն մեզ. «Մանչեսթրի հոգևոր հովիւ ողբացեալ Տէր Յարութիւն քնչ. Նդիվարդեանի հոգւոյն համար՝ իր մտերիմ բարեկամներէն Լևոն էֆ. Զիլինկիրեան — նախկին դպրապետ Զմիւռնիոյ Ս Ստեփաննոս Նիկողեցոյ — յատկապէս բաղաքիս Ս Հրեշտակապետ և Ս. Կարապետ եկեղեցիներուն մէջ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել տուաւ մասնաւոր ծանուցումով: Տէր Եղիվարդեանի դուռն կորստեան առթիւ անգամ մըն ալ զիտել տալ կուգինք պարտաճանաչ ու պատուաւոր, և ծոյլ ու անայրգ եկեղեցականներուն հակառակ եզրերը, միշտ ի նկատի ունենալով Ս. Յարութիւն քնչ ի նման վեհաճն, առաքինի և կոչումին զխոսկցութիւնը ունեցող քահանայից յիշատակին յարգանքներ սրտագին, և խոժոռ ակնարկ մը անարժան քահանաներու հասցէին: »

ROYAL EXCHANGE ASSURANCE

FIRE LIFE

A. D. 1720

C. WHITTALL & CO

GENERAL AGENTS

Smyrna

ՌՈՅԱԼ ԷՔՉԵՆՃ

ՈՒՐԵՆՈՂԻՆ և ՈՌՈՋՆԱԿՈՐԳ ՈՆԴՆԻՈՒՄՆ

ՈՊԱՀՈՎՈՐՈՒՄԻՆ ԸՆԴԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԴԵՀԻ և ԿԵՆԱՅ

Հիմնադ 1720 ին Ի ԼՕՆՏՈՆ

Գոյք Ընկերութեան 5,000,000 Անգլ. սոկի: Վճարեալ ապա.
Հովազ բեալներու 1720 և 42,000,000 Անգլ. սոկի:

ՀՐԴԵՀԻ ՃԻՒՂ

Ռոյալ Էքճեն Սնդիկական Ընկերութիւնն կ'ապահովագրէ հրդէհի
զէմ ամեն տեսակ կալուածք, կարասիք և Ապրանք նպաստաւոր պայ-
մաններով:

Ընկերութեան սկսածնքն է վնասուց անմիջական և արդար հատուցում:
Երկու տարուան կամ աւելի ապահովագրութեանց համար յատուկ
զեղչ ժը կ'արձուի:

ԿԵԱՆՔԻ ՃԻՒՂ

Ընկերութիւնն ամենանպաստաւոր պայմաններով կ'ապահովագրէ.

¹⁰ Արքողջ կեանքի տնտեսութեան վրայ.

²⁰ Խառն Ասպահովագրութիւն

³⁰ " " եւ կրկին դրամագլխով

⁴⁰ Տղոց օժտի դրամագլխովալ եւ ալ պարտանկերով:

⁵⁰ Ընկերութեանք ասպահովագրութիւն

Աւելի մանրամասնութեանց համար զիմեւ ընդհանուր գործակալնե-
սան Զմիւռնիոյ և շրջակայից Ի Ֆրանկաց թաղ դրասենեակները

ՇԱՐԼ ՌԻԻԹՕԼ և ԸՆԿ.

C. WHITTALL & Co

կամ քանից պրոտուիրակին

C. O. OSCAN — և. ՌՈՍԿԱՆ.

(12—06)

THE GRESHAM

COMPAGNIE ANGLAISE
D'ASSURANCE SUR LA VIE A LONDRES
FONDÉE EN 1848

C. WHITTALL & CIE
AGENTS GENERAUX
SMYRNE

“ Կ Ի Է Շ Ա Մ ”

ԿԵԱՆՔԻ ԱՆՎԼԻԱԿԱՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
ԻՐԼՈՆԼՍԻՈՆ

ՀԱՅՏԱՏՈՒԱԾ 1848ԻՆ

Գոյ՛ Ընկերութեան	Քր. 207,000,000
Տարեկան հասոյք	53,000,000
Վճարուած գումարներ	467,000,000

ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐՈՆԱՏԵՂԻ ԼՈՆՏՈՆ

Ընկերութեան Ապահովագրական ընդհանուր կանոններու մէջ մտնաւանդ 24րդ. յօդուածը խիստ ուշադրաւ ըլլալով կ'ընդհանրէ, որու որով « Ընկերութիւնը կ'ընդունի Օսմանեան դատարաններու վճիռներն » ո՛ր և է տարբերութեանց առջեւ :

Աւելի ընդարձակ տեղեկութեանց համար դիմել
ընդհանուր գործակալներուն
ՇԱՐԼ ՈՒԻԹՕԼ և Ընկ.

ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹԵԱՆՑ

ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՏՈՐԸ

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՄԵՍՐՈՊ ՆՈՒՊԱՐԵԱՆԻ

Երկու հատորի գինն է 54 դրուս
Մէն մի " " " 30 "

ՄԵՐ ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐՈՒՆ

Կ'խնդրուի մեր դորձակալներէն՝ առ հասարակ լամէն միջավայրե-
րու մէջ զտնուող՝ որ բարեհաճին քիչ մը փութկոտութիւն զնել ի-
րենց դորձառնութիւններուն մէջ, որպէսզի ժամ առաջ կարող ըլլան
մեր իրենց ղրկած ընկալագրերու եւ ուղղած նամակներու համե-
մատ, զոցել իրենց պարտուց հաշիւները:

ՅԱԶՈՐԴ ԹԻՒՈՎ

Գ. ՊՈՒՊԼԻ

Լ. ՄԵՍՐՈՊ

ԿԱՐՕ

ԱՐԱՄ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

ՏՕԲ. ՌԷԹԷՈՍԵԱՆ

ԱՐԵՒԱԿ

GRANDS MAGASINS

DE LA RUE FRANQUE — SMYRNE

PENNOPOLO & CO

ՍԵՆ՝ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆՔ ՖՐԱՆԿԱՅ ԹԱՂԻ
Բ. ԳՍԷՆՕԲՈՒԼՕ ԵՒ ԸՅՅ.

Յառաջիկայ երկոշարքի եւ երեքշարքի
3 եւ 4 Յոշիւ

Միայն երկու օրուան համար

ՄԵԾ ՎԱՋԱՌՈՒՄ

ՎԵՐՉԱՑՈՂ ԵՂԱՆՈՎԻՆ ՀԱՄԱՐ
ՆԻԻԹԵՂԷՆՆԵՐ ԵՎ ԿՏՈՐՈՒԱՆՔՆԵՐ
ԿԱՆԻՔԻ

ROYAL EXCHANGE ASSURANCE BRANCHE - MARITIME

ETABLIE A LONDRES EN 1720

Ծովային Ապահովագրական ընկերութիւն
խիտա նպատաւոր պայմաններով:

Դասնաւոր պայմանագրութեամբ մը ընկերութիւնս կա-
զմաւորուի իսկ կրտսէի արկածներ, 10 օրուան պայմանա-
ժամով մը միեւրոնացնելու (Doeks) մէջ ինչպէս յԱնգլիա
նոյնպէս և գլխաւոր աւելելու մէջ, ինչպէս Մարսէլի, Հաւրի,
Համպուրկի եւ եւ:

Իզմիրի Ներկայացուցիչ
F. BLACKLER